

باسمه تعالی

**بررسی پیشرفت های جمهوری اسلامی
بر اساس شعارهای انقلاب**

اسفندماه ۱۳۹۷

چکیده

طی سالیان و قرن های گذشته، کشور ایران تاریخ نسبتا درخشانی داشته است به غیر از ۱۰۰ سال اخیر که اواخر قاجار و کل دوران پهلوی را شامل می شود. انقلاب اسلامی در ایران را می توان ماحصل اتفاقات همین سده ی گذشته و واکنشی از سوی جامعه ی ایران در برابر این وضعیت دانست. این تصمیم جمعی مردم به رهبری امام(ره)، باعث تحولی شگرف در نگرش ها، عملکرد ها و در نهایت سرنوشت این کشور و ملت شد. در تبیین عوامل وقوع این انقلاب مواردی را می توان ذکر نمود. برخی معتقدند دولت پهلوی یک دولت تحصیلدار(رانتیر) بود که عمده ی عایدی اش از درآمدهای نفتی بوده و تکیه ای به فعالیت های اقتصادی مردم نداشت، عده ای مدرنیزاسیون را عامل وقوع انقلاب می دانند؛ به این معنا که رشد سریع و در عین حال نامتوازن اقتصادی، سیاسی و اجتماعی باعث عدم توازن نهادی در جامعه و افزایش نارضایتی و وقوع انقلاب می شود. برخی معتقدند فقدان دموکراسی در حکومت پهلوی عامل وقوع انقلاب بوده است. از دیگر عوامل وقوع انقلاب بی توجهی حکومت به مذهب و شعائر مذهبی بوده است. سایر عوامل احتمالی برای وقوع انقلاب شامل نظریه ی توطئه(توطئه ی بیگانگان برای براندازی شاه)، اسفار اربعه(عرفان اسلامی عامل انقلاب در جامعه)، اراده ی جمعی مردم برای تغییر وضع موجود و ... می شود.

معمولا هر انقلابی که در دنیا به وقوع می پیوندد در پی هدف مشخصی است و برای رسیدن به آن تلاش می کند. یکی از وجوه تمایز انقلاب اسلامی ایران با بسیاری انقلاب های دیگر در دنیا، اهداف والای این انقلاب است. چنان که در سخنان امام(ره)، شعارهای مردم و قانون اساسی جمهوری اسلامی مشاهده می شود، اهداف انقلاب شامل موارد زیر بوده اند: استقلال، آزادی، جمهوریت، دفاع از محرومین و مستضعفین، معنویت و عدالت.

برای بررسی میزان توفیق نظام جمهوری اسلامی در تحقق بخشیدن به شعارهایش، باید برای هر شعار، شاخص هایی را تعیین کرد. با رجوع به منابع داخلی و خارجی می توان این شاخص ها را برشمرد.

علاوه بر موارد ذکر شده، نگاهی به وضعیت سایر کشورهای هم طراز ما و حتی ابرقدرت های جهان، باعث رضایت نسبی از وضعیت فعلی و امیدواری به آینده ی انقلاب می شود. این امیدواری نه ناشی از علقه های مذهبی و عقیدتی بلکه با توجه به آمارهای دقیق علمی ایجاد می شود.

فهرست

مقدمه	۸
۱ - عوامل و دلایل وقوع انقلاب اسلامی در ایران	۱۰
۱-۱ نسل اول	۱۰
۲-۱ نسل دوم	۱۱
۳-۱ نسل سوم	۱۱
۴-۱ نسل چهارم	۱۱
۱ - ۵ نسل اول : نظریات تاریخ طبیعی (۱۹۲۰-۱۹۳۰)	۱۲
۱-۶ نسل دوم: نظریه های عمومی خشونت سیاسی (۱۹۶۰-۱۹۷۰)	۱۲
۱ - ۷ نسل سوم: نظریه ی ساختاری (۱۹۷۰-۱۹۸۰)	۱۳
۱ - ۸ نسل چهارم: نظریه های کارگزاری، ایدئولوژی و پیشرفت روند انقلاب	۱۳
۱ - ۹ نظریه های انقلاب اسلامی ایران	۱۴
الف) نظریه دولت رانتیر	۱۴
ب) نظریه مدرنیزاسیون	۱۵
ج) نظریه فقدان دموکراسی	۱۵
د) نظریه مذهب عامل انقلاب:	۱۵
ه) نظریه توطئه	۱۵
و) نظریه اسفار اربعه	۱۶
۱ - ۱۰ عوامل پدید آورنده ی انقلاب از منظر دین	۱۷
۱ - ۱۱ دلایل انقلاب اسلامی ایران در بیان بنیانگذار انقلاب حضرت امام خمینی (ره)	۱۹
۱ - ۱۲ جمع بندی: دلایل وقوع انقلاب اسلامی ایران	۲۱
۲ - شعارهای اصلی انقلاب اسلامی	۲۳
۲ - ۱ استقلال	۲۳
۲ - ۱ - ۱ استقلال در بیانات امام خمینی(ره)	۲۳

- ۲- ۱- ۲ استقلال در قانون اساسی ۲۴
- ۲- ۱- ۳ استقلال در شعارهای انقلابیون ۲۴
- ۲- ۲ آزادی ۲۵
- ۲- ۲- ۱ آزادی در بیانات امام خمینی(ره) ۲۵
- ۲- ۲- ۲ آزادی در قانون اساسی ۲۶
- ۲- ۲- ۳ آزادی در شعارهای انقلابیون ۲۶
- ۲- ۳ جمهوری(مردم سالاری دینی) ۲۷
- ۲- ۳- ۱ جمهوری در بیانات امام خمینی(ره) ۲۷
- ۲- ۳- ۲ جمهوری در قانون اساسی ۲۸
- ۲- ۳- ۳ جمهوری در شعارهای انقلابیون ۲۸
- ۲- ۴ دفاع از محرومین و مستضعفین ۲۹
- ۲- ۴- ۱ دفاع از محرومین و مستضعفین در بیانات امام خمینی (ره) ۲۹
- ۲- ۴- ۲ دفاع از محرومین و مستضعفین در قانون اساسی ۳۰
- ۲- ۴- ۳ دفاع از محرومین و مستضعفین در شعارهای مردم ۳۰
- ۲- ۵ عدالت ۳۱
- ۲- ۵- ۱ عدالت در بیانات امام خمینی (ره) ۳۱
- ۲- ۵- ۲ عدالت در قانون اساسی ۳۲
- ۲- ۵- ۳ عدالت در شعارهای انقلابیون ۳۳
- ۲- ۶ معنویت ۳۳
- ۲- ۶- ۱ معنویت در بیان امام خمینی (ره) ۳۳
- ۲- ۶- ۲ معنویت در قانون اساسی ۳۴
- ۲- ۶- ۳ معنویت در شعارهای انقلابیون ۳۵
- ۲- ۷ جمع بندی : شعارهای انقلاب اسلامی ۳۵
- ۳- شاخص های مربوط به آرمان های انقلاب اسلامی ۳۷
- ۳- ۱ شاخص های استقلال ۳۷

- ۳- ۱- ۱- استقلال سیاسی ۳۷
- ۳- ۱- ۲- احترام و ارزش مردم در نگاه مسئولین نظام ۳۷
- ۳- ۱- ۳- استقلال امنیتی ۳۷
- ۳- ۱- ۴- تمامیت ارضی ۳۸
- ۳- ۱- ۵- استقلال اقتصادی ۳۸
- ۳- ۱- ۶- استقلال آموزشی ۳۸
- ۳- ۳- ۳- شاخص های آزادی در جامعه ۳۸
- ۳- ۳- ۱- شاخص آزادی مطبوعات ۳۹
- ۳- ۳- ۲- تعداد رسانه های فعال ۳۹
- ۳- ۳- ۳- اقلیت های مذهبی (آزادی در دین و مذهب) ۴۰
- ۳- ۴- شاخص های مردم سالاری دینی ۴۰
- ۳- ۴- ۱- حکومت عدد ۴۱
- ۳- ۴- ۲- رضایت مردم ۴۱
- ۳- ۴- ۳- قانونمداری (التزام عملی به قانون اساسی) ۴۱
- ۳- ۴- ۴- آزادی اندیشه و آزادی بیان ۴۲
- ۳- ۵- دفاع از محرومین و مستضعفین ۴۲
- ۳- ۵- ۱- میزان فقر مطلق در جامعه ۴۲
- ۳- ۵- ۲- دسترسی به خدمات بهداشتی و درمانی ۴۳
- ۳- ۵- ۳- گازرسانی قبل و بعد از انقلاب ۴۳
- ۳- ۶- شاخص های عدالت ۴۳
- ۳- ۶- ۱- عدالت اقتصادی ۴۴
- ۳- ۶- ۲- نرخ بیکاری ۴۴
- ۳- ۶- ۳- عدالت جنسیتی ۴۴
- ۳- ۶- ۴- عدالت آموزشی ۴۵
- ۳- ۷- شاخص های معنویت در جمهوری اسلامی ۴۵

- ۳- ۷- ۱ تعداد حضور مردم در مراسم مذهبی ۴۵
- ۳- ۷- ۲ شکل گیری حرکت های انسان دوستانه ی مردم نهاد ۴۶
- ۴- میزان پیشرفت جمهوری اسلامی در هریک از شاخص ها ۴۶
- ۴- ۱- ۱ پیشرفت جمهوری اسلامی از نظر استقلال ۴۶
- ۴- ۱- ۱ استقلال سیاسی ۴۶
- ۴- ۱- ۲ احترام و ارزش مردم در نگاه مسئولین نظام ۴۷
- ۴- ۱- ۳ استقلال امنیتی ۴۸
- ۴- ۱- ۴ عزت ملی و خودباوری ۴۹
- ۴- ۱- ۵ تمامیت ارضی ۴۹
- ۴- ۱- ۶ استقلال آموزشی ۴۹
- ۴- ۱- ۷ استقلال اقتصادی ۵۰
- ۴- ۳- میزان پیشرفت کشور در حوزه ی آزادی ۵۱
- ۴- ۳- ۱ شاخص آزادی مطبوعات ۵۱
- ۴- ۳- ۲ تعداد رسانه های فعال ۵۲
- ۴- ۳- ۳ اقلیت های مذهبی (آزادی در دین و مذهب) ۵۳
- ۴- ۴- پیشرفت کشور در حوزه ی مردم سالاری دینی ۵۳
- ۴- ۴- ۱ حکومت عدد ۵۳
- ۴- ۴- ۲ رضایت مردم ۵۴
- ۴- ۴- ۳ حق اعتراض قانونی مردم ۵۶
- ۴- ۴- ۴ قانونمداری (التزام عملی به قانون اساسی) ۵۷
- ۴- ۴- ۵ آزادی اندیشه و آزادی بیان ۵۷
- ۴- ۵- میزان پیشرفت جمهوری اسلامی در شعار دفاع از محرومین و مستضعفین ۵۸
- ۴- ۵- ۱ میزان فقر مطلق در جامعه ۵۸
- ۴- ۵- ۲ دسترسی به خدمات بهداشتی ، درمانی و ایمنی ۵۹
- ۴- ۵- ۳ گازرسانی (توزیع گاز طبیعی) ۶۱

- ۴-۶ پیشرفت کشور بر اساس شاخص های عدالت ۶۱
- ۴-۶-۱ عدالت اقتصادی ۶۱
- ۴-۶-۲ نرخ بیکاری ۶۳
- ۴-۶-۳ عدالت جنسیتی ۶۴
- ۴-۶-۵ عدالت آموزشی ۶۵
- ۴-۷ پیشرفت کشور بر اساس شاخص های معنویت ۶۷
- ۴-۷-۱ شاخص حضور در مراسم مذهبی ۶۷
- ۴-۷-۳ شکل گیری حرکت های انسان دوستانه ی مردم نهاد ۶۹

مقدمه

از ابتدای وقوع انقلاب اسلامی در ایران، همواره دشمنان قسم خورده ی این ملت از شرق و غرب، در پی آن بودند که در مسیر حرکت این انقلاب الهی سنگ اندازی کنند و به خیال خودشان جلوی صدور این انقلاب جهانی را بگیرند. از این رو همواره ابزارها و روش های مختلفی را برای ضربه زدن به این نظام مقدس در پیش گرفته اند؛ در ابتدا راه حمله ی نظامی را امتحان کردند، در نتیجه ملت بزرگ ایران در همان آغازین سال های انقلاب درگیر یک جنگ همه جانبه و در واقع یک جنگ جهانی شد. جنگی کاملا نابرابر که یک طرف آن، صدام بود که توسط قدرت ها و ابرقدرت های مختلف سراسر جهان مورد حمایت قرار می گرفت؛ چه حمایت مالی چه تسلیحاتی و حتی حضور فیزیکی نیرو های این کشورها. این کمک ها تا جایی بود که پس از پایان جنگ، به تصریح افراد مطلعی که در آن زمان حضور داشتند ما از ۳۰ کشور جهان اسیر جنگی داشتیم.

پس از پایان جنگ ۸ ساله دشمن فهمید که با این روش نمی توان چنین ملتی را متوقف کرد. لذا به راههای دیگر از جمله صدور قطعنامه ها و وضع تحریم های مختلف علیه ایران، ایجاد فشارهای بین المللی علیه این کشور، ایجاد گروهک های تروریستی برای ضربه زدن به جمهوری اسلامی، فشار های اقتصادی شدید - که با قاطعیت می توان از آن ها به عنوان جنگ اقتصادی نام برد - و ...

در این میان، یکی از نقاط حساسی که همواره مورد هجوم دشمنان بوده، رسانه و فضای رسانه ای بوده است. از ابتدا، شبکه های مختلف ماهواره ای و اینترنتی، سعی در تاثیرگذاری بر افکار و قلوب ایرانیان داشته اند. در ابتدا این عناصر رسانه ای تجربه و به تبع آن تاثیر کمی داشتند، اما رفته رفته روش ها و شیوه های گوناگونی توسط دشمن مورد استفاده قرار گرفت که به تاثیرگذاری هرچه بیشتر این فعالیت ها کمک می کرد. امروزه رسانه اعم از فضاهای مجازی، شبکه های ماهواره ای، سایت های اینترنتی و ... بیشترین تاثیر را بر افکار جامعه ی ما دارد.

دشمن ملت ایران که همواره در پی ضربه زدن به این انقلاب بوده، امروزه نیز با استفاده از همین رسانه، سعی دارد به ملت ایران موجی از ناامیدی را القا کند تا ما در کارآمدی نظام جمهوری اسلامی و به تبع آن کارآمدی اسلام دچار تردید شویم. پروژه ی پیش رو تلاشی است در راستای خنثی سازی توطئه های دشمن در این حوزه و اقدامی در راستای شناساندن بهتر دستاوردها و پیشرفت های جمهوری اسلامی که بسیاری از ما از آن ها بی خبریم. انشاء الله که مورد قبول درگاه حق واقع گردد.

سوالاتی که در این پروژه قرار است به آن ها پاسخ داده شود به شرح زیر می باشند:

- دلایل و عوامل اصلی انقلاب اسلامی مردم ایران طبق منابع مختلف و کتب داخلی و خارجی منتشر شده در این زمینه چه بوده است؟

- شعارهای اصلی انقلاب اسلامی به ویژه در تشکیل نظام جمهوری اسلامی ایران (مبتنی بر بیانات امام خمینی، قانون اساسی و خواسته های مردم) چه بوده است؟
- هر یک از شعارهای اصلی انقلاب اسلامی را با چه شاخص یا شاخصی هایی می توان مورد سنجش و ارزیابی کمی و کیفی قرار داد؟
- پیشرفت کشور بر اساس هر یک از شاخص های مذکور طی ۴۰ سال گذشته چگونه بوده است؟
- فارغ از شعارهای انقلاب اسلامی، نظام جمهوری اسلامی ایران در ۴۰ سال اخیر چه پیشرفت هایی داشته است؟
- پیشرفت همه جانبه کشورها در جهان را با چه شاخص های ترکیبی (غیر از شاخص های عمومی و معروف مثل رشد اقتصادی) می توان سنجید (بر اساس منابع خارجی)؟
- نظر رسانه ها، تحلیلگران و اساتید خارجی در خصوص نظام جمهوری اسلامی ایران و پیشرفت های آن چیست (افراد اروپایی-آمریکایی در ۵ سال اخیر)؟

۱ - عوامل و دلایل وقوع انقلاب اسلامی در ایران:

انقلاب، یک واژه ی کلی است که به معنای دگرگونی اساسی در یک چیز، یک نفر یا یک نظام می باشد. متفکران و تحلیلگران سرتاسر جهان، دلایل متعددی را برای وقوع انقلاب ها ذکر کرده اند.

نارضایتی عمیق از وضع موجود، گسترش اندیشه و ایدئولوژی جدید، گسترش روحیه انقلابی، وجود رهبری (در قالب فرد یا گروه) که بتواند نارضایتی های موجود در جامعه را علیه حکومت بسیج کند، حضور گسترده مردم وجود عنصر خشونت، از عمده ترین عواملی است که دست به دست هم داده و در یک سرزمین یک انقلاب را شکل می دهند. همه یا غالب این ویژگیها را می توان در انقلابهای دنیا همانند انقلاب فرانسه (۱۷۸۹)، انقلاب روسیه (۱۹۱۷)، انقلاب های چین (۱۹۱۱ و ۱۹۴۹) انقلاب کوبا (۱۹۵۹) انقلاب الجزایر (۱۹۶۲) و انقلاب اسلامی ایران (۱۳۵۷ ش / ۱۹۷۹) مشاهده کرد.^۱

همین ویژگی هاست که انقلاب را از دیگر پدیده های مشابه همانند نهضت (حرکتی دراز مدت در قالب تلاشهای فکری و فرهنگی که بر اثر گسترش افکار جدید، رنگ سیاسی و انقلابی به خود می گیرد و یا حتی به انقلاب منجر می گردد)، کودتا (اقدام سریع و ناگهانی گروهی از نظامیان علیه یک رژیم سیاسی که بیشتر به تغییرات سیاسی و گاه به تغییرات عمیق اقتصادی، اجتماعی و سیاسی می انجامد)، شورش (حرکتی مقطعی و خشونت بار که گاه مقدمه انقلاب می شود)، جنگ داخلی (طغیان بخشی از قدرت علیه بخش دیگر یا درخواست تجزیه ارضی، خودمختاری و استقلال بخشی از ساکنان یک کشور)، متفاوت و ممتاز می کند.^۲

در بیان چگونگی روی دادن انقلاب ها، نظریات مختلفی توسط اندیشمندان و تحلیلگران سراسر جهان ارائه شده است؛ که به برخی از آن ها می پردازیم. به طور کلی نظریات مربوط به وقوع انقلاب ها شامل چهار نسل از نظریات می شوند:

۱-۱ نسل اول این نظریات که تحت عنوان «تاریخ طبیعی انقلابها» مطرح اند، بیش تر تلاش کرده اند الگوی واقعی را که در فرایند تحول انقلابی روی می دهد، «توصیف» کنند. تحلیل های نویسندگان این دوره در کنار فقدان شالوده ای نظری، ادعای مشخص و صریحی را در زمینه علت و نیز زمان به وجود آمدن وضعیت انقلابی مطرح نمی کردند و در خصوص علل انقلاب عموماً مجموعه ای پراکنده و التقاطی را از عوامل گوناگون، بدون این که آن ها را در چارچوب نظر مشخصی قرار دهند، ذکر می کردند.

^۱ <https://hawzah.net/fa/Magazine/View/5415/6376/71210>

^۲ همان

۱-۲ نسل دوم نظریه‌پردازان انقلاب از توصیف صرف فرایند انقلاب فراتر رفته و تلاش کرده‌اند توضیح دهند که چرا و چه زمان انقلاب روی می‌دهد. نویسندگان این دوره نظریه‌های مختلف روان‌شناسی، جامعه‌شناسی و علم سیاست را برای تبیین انقلاب‌ها به کار بردند. آن‌ها تلاش کردند تا نظریه‌های مشخصی را در مورد علت و زمان برآمدن وضعیت انقلابی به دست دهند.^۲

۱-۳ نسل سوم، بیش‌تر ساخت‌گرا هستند و نقطه تمرکز تحلیل خود را بر فشارهای بین‌المللی، جامعه دهقانی، نیروهای نظامی و رفتار نخبگان قرار داده‌اند. رهیافت عمومی در تحلیل‌های این نویسندگان از دو جهت با نظریه‌پردازان پیشین متفاوت است: اول آن که کاملاً بر پایه شواهد تاریخی بنا شده‌اند؛ دوم آن که نظریه‌پردازان نسل سوم، کلی‌نگرتر هستند؛ بدین معنا که علاوه بر بررسی علل بروز انقلاب‌های اجتماعی، در پی تبیین برون‌دادهای گوناگون انقلاب‌ها نیز می‌باشند.^۳

همه‌ی این نظریات، قبل از وقوع انقلاب اسلامی ایران مطرح شدند. پس از وقوع انقلاب ایران و بعضاً انقلاب‌های دیگری که در همان عصر و زمان روی دادند از جمله انقلاب آمریکای لاتین، تحول چشمگیری در نظریات انقلاب بوجود آمد که موجب شکل‌گیری نسل تازه‌ای از نظریات انقلاب شد. دلیل این تحول را می‌توان این‌گونه توضیح داد که نظریات پیشین توان توجیه وقوع انقلاب ایران را نداشتند؛ چنان که برخی از آن‌ها با وقوع انقلاب ایران، به کلی نقض شدند و برخی دیگر از یافتن علت وقوع این انقلاب طبق معیارهای موجود خود بازماندند. نسل چهارم نظریات انقلاب متأثر از انقلاب اسلامی و با تکیه بر واقعیاتی که در جریان این انقلاب روی داد، شکل گرفتند.

۱-۴ نسل چهارم نظریات انقلاب که از انقلاب‌های جهان سوم و بویژه انقلاب اسلامی ایران الهام گرفته‌اند، در پی یافتن پاسخ این سوال‌اند که آیا انقلاب ایران را باید موردی منحصر به فرد و خلاف سایر انقلاب‌ها در نظر گرفت یا این که علت انقلاب‌ها را باید بار دیگر در پرتو شواهد بدست آمده از انقلاب ایران بررسی نمود.

از نگاهی دیگر نیز می‌توان نظریات انقلاب اسلامی را به ۴ نسل و دوره تقسیم بندی کرد که شامل موارد زیر می‌شود:^۴

^۱ <http://www.sooremag.ir>

^۲ <http://www.sooremag.ir>

^۳ <http://www.sooremag.ir>

^۴ انقلاب اسلامی ایران، دکتر رشیدی نژاد، نشر معارف

در بیان چرایی وقوع انقلاب در دنیا نظریات مختلفی ارائه شده است. این نظریات دارای رویکرد های مختلف سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، روان شناختی، فلسفی، عرفانی و ... هستند. جک گلدستون در کتاب خود^۱ نظریات انقلاب را به ۴ دوره ی زمانی تقسیم بندی کرده است؛ به طوری که می توان نوعی سیر منطقی تاریخی و در واقع سیر تکاملی میان نسل های مختلف نظریات یافت.

۱- ۵ نسل اول : نظریات تاریخ طبیعی (۱۹۲۰-۱۹۳۰)

این نسل از نظریات در تلاش اند تا با بررسی انقلاب های چهار گانه ی انگلیس، آمریکا، فرانسه و روسیه و تحلیل مشاهدات خود، به نوعی روند حاکم بر این انقلاب ها را به سایر انقلاب های جهان تعمیم داده و به کمک این مدل سازی، انقلاب های مختلف در جهان را تحلیل و بررسی کنند. نتیجه گیری هایی که در این نسل از نظریات به عنوان قوانین حاکم بر انقلاب ها پذیرفته شده بودند، شامل مواردی چون آغاز انتقاد بلوک روشنفکران از رژیم و درخواست اصلاحات از رژیم، آغاز اصلاحات اساسی از سوی رژیم قبل از انقلاب، وقوع یک بحران سیاسی حاد که نشان از ضعف رژیم است نه قوت انقلابیون، آغاز منازعات داخلی میان انقلابیون، به دست گرفتن دولت توسط میانه رو ها، پیدایش نهاد های انقلابی توسط توده ی مردم، کنارزدن میانه رو ها توسط انقلابیون و بسیج توده ها و آغاز تغییرات بنیادین و عظیم در سیستم اداره ی کشور، و آغاز مرحله ی عملگرایی و ترقی و توسعه در چهارچوب وضع جدید می شود.

۱- ۶ نسل دوم: نظریه های عمومی خشونت سیاسی (۱۹۶۰-۱۹۷۰)

در سال های پس از جنگ جهانی دوم، کودتا ها، جنگ های داخلی و شورش ها اکثر کشور ها را فرا گرفت و برخی پژوهشگران نظریات عمومی انقلاب را برای تبیین همه ی انواع این خشونت های سیاسی طرح نمودند. این نظریه با سه رویکرد عمده ی روانشناسی (احساس محرومیت نسبی)، جامعه شناختی (عدم توازن نهادی) و علوم سیاسی (بسیج منابع توسط چالشگران و نزاع میان کنشگران سیاسی) تبیین شدند.

الف) رویکرد روانشناختی: براساس این نظریه، عموماً مردم زمانی سطحی از نابسامانی و سرکوب و بدبختی را تحمل می کنند که آن را سرنوشت محتوم خود بدانند. اگر مردم انتظار زندگی بهتری داشته و شرایط موجود را مانعی بر سر راه رسیدن به آن بدانند، احتمال افزایش خشم و پرخاشگری و در نتیجه بی ثباتی سیاسی و اجتماعی افزایش می یابد. این احساس محرومیت می تواند در اثر ارتباط و برخورد با جوامع اقتصادی پیشرفته تر و یا رشد سریع اقتصادی و در پی آن یک دوره ی رکود بوجود آید. در واقع یک دوره ی رشد اقتصادی شدید و رفاه فزاینده که انتظارات مردم را بالا می برد و سپس یک دوره ی رکود که این انتظارات را بر باد می دهد، باعث بروز احساس فوق العاده شدید محرومیت و پرخاشگری می شود.

^۱ جک گلدستون، مطالعاتی نظری، تطبیقی و تاریخی در باب انقلاب ها، ترجمه محمد تقی دلفروز، انتشارات کویر، ۱۳۸۵

ب) رویکرد عدم توازن نهادی: این نظریه بیانگر این است که حکومتی باثبات است که نظام های فرعی (اقتصاد، آموزش، فرهنگ نظام سیاسی و ...) در آن به صورت متوازن رشد کنند. اما وقتی یک بخش از این نهاد ها به تنهایی رشد کند بدون این که سایر بخش های این نظام رشد کرده باشند، عدم توازن ناشی از این تغییر، می تواند مشروعیت نظام حاکم را به چالش کشیده و مردم را آماده ی پذیرش نظام ارزشی جدید می کند. در این هنگام چالشی چون جنگ، قحطی و ... می تواند باعث فروپاشی نظام حاکم شود. استدلال هانتینگتون این بود که اصولاً مدرنیزاسیون باعث عدم توازن نهادی در جامعه می شود چرا که رشد نهادهای عمومی و آموزشی مردم را به مشارکت فعال در سیاست دعوت می کند ولی نهاد های سیاسی با عدم رشد خود مجال کافی برای برآوردن انتظارات سیاسی مردم را نخواهد داشت. این شکاف بین تمایل مردم به تغییر و عدم تغییر کافی در نظام های یک کشور، می تواند به شورش، تمرد یا انقلاب منجر شود.

ج) نظریه بسیج منابع: این نظریه بر این مبناست که نارضایتی به تنهایی موجب بروز انقلاب در یک جامعه نمی شود زیرا منازعه و تضاد و کشمکش جزو ذات یک جامعه است. احتمال وقوع خشونت سیاسی و تغییرات در جامعه هنگامی بالا می رود که طرف های منازعه بتوانند منابع و امکانات لازم برای انجام اقدامات مهمی چون اشغال یک ناحیه ی جغرافیایی را بسیج کنند.

۱- ۷ نسل سوم: نظریه ی ساختاری (۱۹۷۰-۱۹۸۰)

این نظریه عواملی چون ضعف دولت، منازعه میان دولت و نخبگان جامعه و قیام های مردمی توسط دهقانان (روستایی) و کارگران (شهری) را بوجود آورنده ی انقلاب می داند. فرض این نظریه این بود که این عوامل برای پیدایش انقلاب ساختاری جبری را ایجاد می کنند که در این صورت گریزی از وقوع انقلاب نخواهد بود. در واقع انقلاب ها می آیند نه این که ساخته شوند.

۱- ۸ نسل چهارم: نظریه های کارگزاری، ایدئولوژی و پیشرفت روند انقلاب

با وقوع انقلاب اسلامی ایران، نظریه ی نسل سوم به چالشی جدی دچار شد؛ انقلابی که به وسیله ی همه ی مردم و تحت رهبری فردی دینی به وقوع پیوست. لذا برخی اندیشمندان انقلاب به دنبال تحلیل وقایع انقلاب با توجه به عنصر کارگزار و نقش فرهنگ جامعه و همچنین ناممکن بودن شبیه سازی واقع یک انقلاب خاص برای انقلاب های دیگر شدند. این نسل از نظریات بر دو اصل پافشاری می کنند:

الف) کارگزاری: بر نقش تک تک مردم تاکید دارد و این که همه ی جنبه های یک انقلاب بوسیله ی عوامل اجتماعی کلان و ساختاری تعیین نمی شوند بلکه خواست و اراده ی تک تک افراد انقلابی هم در آن تاثیر دارد.

ب) مشروط بودن خط سیر انقلاب: بیان می دارد که رخداد ها و اقداماتی که در مسیر یک انقلاب پیش می آیند بر پیامدهای بعدی تاثیر می گذارند. بنابراین هر انقلابی خط سیر خاص خود را دارد.

در پایان این بخش، به بررسی نظریه هایی که انقلاب اسلامی ایران را مورد مذاقه قرار می دهند، می پردازیم:

۱- ۹ نظریه های انقلاب اسلامی ایران

در مورد انقلاب اسلامی ایران نیز اندیشمندان بومی و غربی نظریه های متنوعی را ارائه کرده اند. از میان این نظریه ها چند مورد را به اختصار مورد نقد و بررسی قرار می دهیم. بررسی این موارد می تواند ما را در فهم دقیق تر آرمان های اصیل انقلابی یاری کند.

الف) نظریه دولت رانتیر:

نظریه ی دولت رانتیر را می توان جزو نظریات اقتصادی انقلاب به حساب آورد. یعنی نظریاتی که دلیل وقوع انقلاب اسلامی را وضعیت بد معیشتی و اقتصادی و ناکارآمدی رژیم شاه در سامان بخشی به وضعیت اقتصادی کشور می دانند.

«رانت» در معنای اقتصادی به درآمدی اطلاق می شود که بدون زحمت یدی یا فکری حاصل شده باشد. به دولتی که به درآمد هایی غیر از فعالیت های اقتصادی شهروندانش متکی باشد، دولت رانتیر (تحصیلدار) اطلاق می شود. دولت رانتیر دارای خصوصیات زیر است:

۱. ۴۲ درصد یا بیشتر از کل درآمد خود را از رانت و درآمد حاصل از صدور یک یا چند ماده ی خام بدست می آورد.

۲. نه تنها انحصار دریافت رانت را داراست بلکه هزینه کردن آن را هم در اختیار دارد؛ بنابراین یک موسسه ی توزیع درآمدهای حاصل از مواهب الهی است.

دولت تحصیلدار نه در درآمدها و نه در هزینه هایش اتکایی به مردم ندارد؛ و ضمناً چون دارای قدرت انحصاری و کنترلی است توجهی به منافع جامعه نمی کند.

دولت محمدرضا شاه، خصوصاً در سال های آخر سلطنتش، مصداق یک دولت تحصیلدار بود؛ درآمدهای نفتی سرشاری که نصیب شاه شده بود و او سخاوتمندانه این درآمد را صرف نیازهای روزمره می کرد و توجهی به سرمایه گذاری های مولد نداشت. به عقیده ی تدا اسکاچپل، «حکومت ایران که بالای سر مردم به صورت معلق قرار داشت مردم را با پول خریده، شکل و شیوه ی زندگی آن ها را تغییر داده و هر مخالف و ناراضی ای در میان آنان را سرکوب می کرد.» از طرفی با برنامه ی انقلاب سفید شاه، میلیون ها دهقان فقیر به شهرها مهاجرت کردند که همگی وابسته به سوبسید های دولتی بودند و از طرف دیگر با افزایش بهای نفت در اوایل دهه ۱۹۷۰ درآمدها و

توقعات مردم بالا رفت و با پایین آمدن بهای نفت در سال های ۱۹۷۵-۱۹۷۷ عده ی زیادی از کارگران بیکار شدند که همگی مصائب و مشکلات خود را به گردن دولت و شخص شاه می انداختند.

(ب) نظریه مدرنیزاسیون:

براساس این نظریه با افزایش شدید و ناگهانی بهای نفت، منابع سرشار مالی جدیدی در اوایل دهه ی ۵۰ در اختیار ایران قرار گرفت. شاه دست به اقدامات شتابزده ای برای توسعه اقتصادی زد که موجب بهبود وضع اقتصادی مردم شد اما این وضع با پایین آمدن بهای نفت و کاهش درآمدها در آغاز نیمه ی دوم دهه ۵۰ آثار منفی خود را به صورت تنگناهای اقتصادی نشان داد که موجب نارضایتی مردم شد. البته در تبیین این نظریه وحدت نظر وجود ندارد، برخی دیگر وابستگی بیش از حد اقتصاد ایران به خارج، نابودی کشاورزی، سیل مهاجرت روستاییان به شهر به منظور کاریابی، تک محصولی شدن ایران، نداشتن برنامه ی اقتصادی مشخص و ولخرجی های شاهانه و ریخت و پاش ها در هزینه ی عمومی، تضاد بین سنت و مدرنیسم، تضاد درونی در فرهنگ جامعه به دلیل توسعه ی ناهمگون در جامعه را سبب و علت نابودی شاه قلمداد می کنند. این نظریه بیشترین تاثیر را از نسل دوم نظریات انقلاب پذیرفته است.

(ج) نظریه فقدان دموکراسی:

طبق این نظریه عامل اصلی وقوع انقلاب اسلامی در ایران، محروم بودن مردم در زمان پهلوی از اولیه ترین حقوق فردی و اجتماعی شان است. در واقع ریشه های انقلاب ایران را باید در استبداد و دیکتاتوری زمان پهلوی و فقدان دموکراسی و آزادی بیان و محرومیت مردم از انتخاب نمایندگان واقعی خود در ساختار حکومت جستجو کرد.

(د) نظریه مذهب عامل انقلاب:

این نظریه بیانگر این است که سیاست های اسلام زدایی در عصر پهلوی، عامل اصلی و تعیین کننده ی سقوط سلسله ی پهلوی است. جریحه دار شدن احساسات مذهبی در میان مردم متدین ایران دیگر مجالی برای صبر و یا اعتراضات کم دامنه و مقطعی نگذاشته بود. مردم به این نتیجه رسیدند که تنها راه نجات مذهب کشورشان از دست اندازی های عمال پهلوی، تغییر نظام و برپایی حکومت دینی است.

(ه) نظریه توطئه:

طرفداران این نظریه بر این باورند که انقلاب اسلامی یک توطئه ی از قبل برنامه ریزی شده توسط قدرت های خارجی برای ساقط کردن رژیم شاه بود. این افراد نوعا انگلیس و آمریکا را به خالی کردن زیر پای شاه متهم می

کنند. البته برای هدف غرب از این کار نیز تفاسیر مختلفی را ارائه می کنند. انتقام انگلیس از شاه به خاطر نزدیک شدنش به آمریکا، تنبیه شاه به دلیل نقش او در افزایش قیمت نفت اوپک، جلوگیری از به وجود آمدن ژاپن دوم و به خطر افتادن بازارهای غرب در ایران و قربانی شدن ایران در بده بستان بین دو قدرت آمریکا و شوروی از جمله ی این تفاسیر به شمار می رود.

نقد این نظریات

انتقادات مختلفی می توان به این نظریات وارد کرد؛ مهم ترین و گویا ترین نقد این است که همین عوامل ذکر شده در این نظریات، در بسیاری از کشورهای دیگر هم وجود داشته، پس چرا در آن ها انقلابی به وقوع نپیوسته است؟ به علاوه در ایران در مقاطع تاریخی دیگر نیز چنین شرایطی بوجود آمده است؛ چرا این اتفاقات منجر به انقلاب نشدند؟

(و) نظریه اسفار اربعه:

فرض اساسی این نظریه این است که سوال از چرایی وقوع پدیده ی انقلاب، دارای ماهیتی فلسفی بوده و جواب فلسفی لازم دارد. مشخصاً هر انقلابی باید با توجه به خاستگاه معرفت شناسی آن فلسفه بررسی و علت یابی شود. پس از آن جا که انقلاب اسلامی ایران ماهیتی اسلامی دارد، باید با توجه به اصول فلسفه ی اسلامی که در حکمت متعالیه ملاصدرا تجلی یافته است، مورد بررسی و تحلیل قرار گیرد.

سیاست در این نگرش به معنای اعمال قدرت در جامعه نیست بلکه هر اعمال قدرتی باید در جهت هدایت و اصلاح جامعه در حرکت تکاملی خود به سوی خداوند متعال معنا شود. این هدایت و اصلاح در واقع مرحله ای از سیر و سلوک عارف است و بدون آن عرفان کامل حاصل نمی شود. امام و رهبر عارف، در واقع با ایجاد حرکت در جامعه، در حال سیر و سلوک به سوی حق تعالی است.

در حکمت متعالیه ی ملاصدرای شیرازی، هر انسانی برای نیل به خداوند و وصول به حق باید مراحل چهارگانه یا اسفار اربعه را طی کند. این سفرها عبارتند از:

۱. السفر من الخلق الی الحق

۲. السفر بالحق فی الحق

۳. السفر من الحق الی الخلق بالحق

۴. السفر فی الخلق الی الحق بالحق

سفر چهارم، بیانگر سلوک عارف به حق به سوی حق است ولی برعکس سفر اول، در این سفر عارف تنها نیست بلکه به همراه خود خلق را نیز به سوی حق رهنمون می‌سازد. این هدایت خلق به سوی حق در سفر چهارم همان انقلاب است. در انقلاب اسلامی ایران نیز این امام خمینی بود که در سفر چهارم خود به سوی حق، مردم ایران را نیز به سوی خداوند کشاند و همراهی مردم با ایشان پدیده‌ی انقلاب اسلامی ایران را در تاریخ رقم زد.

نقد نظریه‌ی اسفار اربعه

این نظریه در باب چرایی حرکت گویاست و به دلیل تمرکز در رهبری انقلاب می‌توان آن را گام بلندی در نظریه‌های مربوط به انقلاب اسلامی ایران دانست. ولی نکته‌ی اصلی در این نظریه این است که وقوع یک انقلاب با همراهی مردم یک جامعه معنا پیدا می‌کند و این نظریه از چگونگی حضور مردم در صحنه غافل است. توضیح این که به یقین ائمه اطهار(علیهم السلام) از لحاظ سیر و سلوک عرفانی بسیار برتر از امام راحل بودند ولی عدم همراهی مردم با ایشان را نمی‌توان دلیل عدم پانهادن ایشان در سفر چهارم دانست. پس حضور یا عدم حضور مردم در انقلاب باید علت دیگری غیر از سفر چهارم یک عارف داشته باشد که این مهم از دید تئوری پردازان این نظریه پنهان مانده است.

۱-۱۰ عوامل پدید آورنده‌ی انقلاب از منظر دین^۱

تاریخ اصلی و حقیقی تمدن‌های انسانی، نقاط عطفی است که براساس حرکت‌های انقلابی

پیامبران یا رهبران نفسانی و یا شیطانی به وجود آمده‌اند. با توجه به این نکته‌ی مهم و مبنایی و با استفاده از منابع وحیانی قرآن کریم و روایات و همچنین شواهد تاریخی در سیره رهبران الهی، عوامل انقلاب را می‌توان در این چهار عامل عینی بازتعریف نمود:

۱. **تغییر انفسی در یک جامعه:** «ان الله لا یغیر ما بقوم حتی یغیروا ما بانفسهم» این تغییر انفسی را می‌توان این گونه تفسیر نمود که هرگاه مردم دارای تجارب تاریخی یکسان و اعتقادات جهان شمول تصمیم می‌گیرند تا فرهنگ ریشه دار خود را در زندگی خود پیاده نمایند، در واقع یک تغییر بنیادین در اراده و غایت تک تک افراد این ملت به وجود می‌آید. یقینی است که جهت و موتور محرکه این تغییر انفسی را چیزی جز فرهنگ آن جامعه تعیین نخواهد کرد. بنابراین می‌شود نتیجه گرفت که شرط اساسی در ایجاد یک حرکت بنیادین مانند انقلاب آن است که ریشه در یک فرهنگ اصیل و تاریخی داشته باشد نه یک سری مشکلات اقتصادی یا سیاسی محض. در میان انقلاب‌های مشهور می‌توان تنها انقلاب ایران، آمریکا، شوروی و فرانسه را به دلیل ویژگی‌های چندبعدی و توانایی فرهنگی غنی برای تمدن‌سازی، انقلاب فرهنگی نامید. بقیه انقلاب‌های مشهور یا انقلاب نیستند و یا تافته

^۱ انقلاب اسلامی ایران، دکتر رشیدی نژاد، نشر معارف

ی جدا بافته ای از فرهنگ این انقلاب های سه گانه به شمار نمی روند و فرهنگ و مبانی انقلاب خود را از این انقلاب ها اخذ نموده اند.

۲. وجود انسان کامل الهی یا نفسانی در راس انقلاب و استمرار آن با رهبرانی همسان:

نظام هستی براساس ولایت بنا شده است. محال است کسی بتواند از این نظام الهی رهایی یابد. اصل ولایت حتمی و غیر قابل تغییر است؛ انسان فقط می تواند انتخاب کند که ولایت چه کسی را بپذیرد. در نگاه قرآن کریم انسان یا بنده ی الله است یا غیر الله (طاغوت). نتیجه ی بندگی خدا هدایت به نور و بندگی طاغوت دخول در ظلمت است. الله ولی الذین آمنوا یخرجهم من الظلمات الی النور ... (بقره ۲۵۷) حال این بندگی الهی یا طاغوتی در امر اطاعت از انسان های الهی صاحب ولایت الهی و یا طاوغیت صاحب ولایت نفسانی تجلی یافته است.

۳. بروز ابتلائات الهی برای انسان کامل یا انسان نفسانی:

وقتی برپایی یک ساختمان نیاز به چندین ماه زحمت و تلاش دارد، بوجود آوردن یک انقلاب و به ثمر رساندن آن به مراتب به تحمل سختی ها و مجاهدت های فوق العاده و مستمر یک ملت نیاز خواهد داشت. این تلاش ها هرچقدر بیشتر و در جهت یکسان رهبری شود، بهتر و زودتر نتیجه خواهد داد. ایجاد یک انقلاب و به ثمر رساندن آن، نیاز به قدرتی دارد که خداوند به تمامی انسان ها به اندازه ی سعی و تلاششان اعطا خواهد کرد. رهبران یک حرکت اجتماعی عظیم انقلابی، پیشاپیش مردم گرفتار یک سری بلاها و امتحانات خواهند شد که صبر و تحمل آن ها و عزم جدی شان در ادامه دادن راهشان تا رسیدن به قله نهایی حرکت مورد نظر، سنجیده شده و سپس به میزان صبر و استقامت آن ها قدرت لازم نیز به ایشان از سوی خداوند متعال اعطا خواهد شد.

۴. همراهی مردم با رهبر الهی یا نفسانی در تحمل بلاهای خداوند:

هر ملت فرهنگی و انقلابی با توجه به نیت و غایت حرکت خویش، با رهبران خود (الهی یا طاغوتی) علقه ی شدید روحی برقرار خواهند نمود. این محبت باعث می شود تا در بلاهای الهی همراه رهبران خود بوده و آن ها را تنها نگذارند. این همراهی مستمر در مدت زمانی نه چندان طولانی، مطابق سنت یدالله مع الجماعه، باعث ایجاد قدرت و اقتدار لازم برای راه اندازی انقلاب برای نیل به ایجاد تغییرات بنیادین در یک جامعه توسط یک ملت خواهد شد.

در مجموع می توان گفت شرایطی که برای ایجاد یک انقلاب در یک سرزمین لازم است ، در ایران قبل از انقلاب فراهم شده بود: بیشتر مردم به دلیل عملکرد رژیم شاه در مقابله با سنن دینی ، عدم احترام به رای مردم و حقوق بشر، از دست رفتن استقلال سیاسی و نظامی کشور و عدم اقدام جدی برای استقلال اقتصادی ، سرکوبی آزادیخواهان و روشنفکران ، حکومت بلامنازع ساواک حتی در منازل مردم ، فروش بی حساب نفت و ریخته شدن بخشی از پول آن به حساب درباریان ، رواج فساد و فحشاء

در دربار، دولت و توجه دولت به رواج بی بندوباری در رسانه ها و به تبع آن در جامعه ، از حکومت پهلوی ناراضی بودند، گر چه به دلیل خفقان شدید جرئت ابراز آن را نداشتند^۱.

همچنین مردم ایران مسلمان بودند و می کوشیدند به احکام عملی آن پای بند باشند. رابطه بین مسلمانان شیعه و مرجعیت ، یعنی بالاترین مقام رسمی مذهبی در بین شیعیان بسیار قوی بود. تلاش روحانیان و روشنفکران متعهد به نشر کتابهایی که بتواند حقیقت این اسلام را بیان دارد و آن را تنها راه حل جهان امروز معرفی نماید، به گونه ای که مردم از حیران و سرگردانی نجات یابند و به سعادت دنیایی و آخرتی برسند، اسلام را در جایگاه اندیشه و آرمان جدیدی قرار داد که توانست ضمن تاثیرگذاری بر افکار مردم ایران ، به ویژه جوانان تحصیل کرده ، ایدئولوژی های رقیب را از صحنه خارج کند. شعارهای انقلابیون در راهپیمایی های میلیونی قبل از انقلاب ، مبنی بر سرنگونی حکومت پهلوی و برپایی حکومت علی علیه السلام و استقلال ، آزادی و جمهوری اسلامی ، حضور یک ایدئولوژی قوی را در جامعه انقلابی نشان می داد که مورد پذیرش بیش از ۹۸ درصد، مردم انقلابی قرار گرفته بود^۲.

و سرانجام وجود رهبری توانا، هوشیار، آگاه که توانست اعتماد خاص مردم را به خود و برنامه های خود جلب نماید و با ایجاد هماهنگی بین همه اقشار، انقلاب را به اهداف خود برساند، ویژگی مهم دیگر انقلابهاست که در انقلاب اسلامی ایران ، به وضوح مشاهده می شد^۳.

در واقع هرکدام از عوامل مذکور، اعم از عوامل اقتصادی، سیاسی و فرهنگی به نوبه ی خود در شکل گیری انقلاب اسلامی نقش داشتند و تعیین یکی از این عوامل به عنوان دلیل اصلی وقوع انقلاب کار دشواری است.

در پایان، نگاهی به دیدگاه امام خمینی(ره) به عنوان بنیان گذار انقلاب اسلامی ایران نیز می تواند دریچه های جدیدی را به روی انسان بگشاید. طرز نگاه ایشان به مساله ی انقلاب با بسیاری اندیشمندان و تحلیلگران متفاوت است.

۱- ۱۱ دلایل انقلاب اسلامی ایران در بیان بنیانگذار انقلاب حضرت امام خمینی (ره)

بی شک بهترین راه برای دریافتن فلسفه و دلیل وقوع انقلاب ایران، بررسی موارد مطرح شده توسط بنیانگذار این انقلاب است:

^۱ <https://hawzah.net/fa/Magazine/View/5415/6376/71210>

^۲ همان

^۳ همان

تردید نیست که این یک تحفه الهی و هدیه غیبی بوده که از جانب خداوند منان بر این ملت مظلوم غارتزده عنایت شده است. (۱)

ایشان همچنین می فرمایند: این انقلاب اسلامی تحفه ای است که خدای تبارک و تعالی از عالم بالا برای ملت ما هدیه فرستاد. (۲) همچنین ایشان با تاکید بر الهی بودن انقلاب اسلامی می فرمایند: مدعی این هستیم که یک نسیم روحانی از جانب خدای تبارک و تعالی به این کشور وزیده است یک بارقه الهی به این کشور تابیده است (۳). حضرت امام خمینی (س) در چارچوب مبانی معرفتی خود بر خلاف تمامی نظریه های داده شده شکل گیری انقلاب اسلامی ایران را از دیگر انقلاب ها متمایز معرفی می نمایند و عواملی همچون سیاستگذاری رژیم سابق و ظلم و ستم از آن تنها بعنوان عوامل فرعی در زمینه سازی انقلاب اسلامی یاد نموده و عامل اصلی را در این پدیده بزرگ را اراده حق تعالی می دانند

امام خمینی (س) در یک تحلیل جداگانه پیدایش انقلاب اسلامی را از دیگر انقلاب ها جدا می نمایند و بر همین اساس می فرمایند: انقلاب هایی که در دنیا واقع می شوند دو جور است یک انقلاب اسلامی است یک انقلاب غیر اسلامی است. (۴) و همچنین می فرمایند: فرق است ما بین انقلاب اسلامی ایران با انقلاب های دنیا، انقلاب های دنیا بی استثناء برای ایمان نیست برای خدا نیست. انقلاب ایران برای خداست و از اول هم برای خدا بوده است. الله اکبر بوده است و تا آخر هم همین است. (۵) بنا براین امام خمینی با تاکید بر معنویت و گرایش به خداوند و ایمان آن را عنصر اصلی و شکل دهنده به انقلاب اسلامی ایران معرفی می نمایند.

حضرت امام (س) در مخالفت با نظریه های رایج در خصوص انقلاب های جهان، با رد علت العلل بودن مسائل اجتماعی و سیاسی در انقلاب اسلامی به صراحت می فرمایند: بنا بر این شک نباید کرد که انقلاب اسلامی ایران از همه انقلابها جدا است: هم در پیدایش و هم در کیفیت مبارزه و هم در انگیزه انقلاب و قیام. (۶) که این نیز در جایگاه تحلیلی خود نیز بسیار حائز اهمیت می باشد.

یکی از موارد مهم در تحلیل انقلاب ها عامل وابستگی آنان به قدرتهای بزرگ و تأثیر پذیری از ایدئولوژی های دیگر مکاتب و حرکت در راستای منافع دیگر دولتها می باشد. حضرت امام خمینی در ابتداء از وابستگی تعریف جدیدی را ارائه داده و در ارتباط با انقلاب اسلامی آن را از دیدگاه الهی تعریف می کنند ایشان در این خصوص می فرمایند: انقلاب، اسلامی است. نظیر انقلاباتی که در طول تاریخ به دست انبیاء انجام می گرفت وابستگی در کار نبود، الا یک وابستگی و آن وابستگی به مبدء وحی و وابستگی به خدای تبارک و تعالی. (۷) ایشان مهمترین دلیل عدم استقلال انقلاب ها را متکی بودن آنها به یک وضعیت خاص می دانند و بر این مساله اذعان داشته اند که تمامی انقلابهای به وقوع پیوسته وابستگی به یکی از قدرتهای بزرگ را داشته اند اما ایشان این وضعیت را در

خصوص انقلاب اسلامی را نفی کرده و می فرمایند: چنانچه این انقلاب اسلامی یک انقلاب عادی نیست و متکی به هیچ یک از دو قطب شرق و غرب نمی باشد و از این جهت ویژگی های خاص خود را داشته و دارد.^۱(8).

۱- ۱۲ جمع بندی: دلایل وقوع انقلاب اسلامی ایران

تحلیلگران و اندیشمندان مختلف داخلی و خارجی از منظر های مختلف به پدیده ی انقلاب اسلامی ایران و دلیل وقوع آن پرداخته اند؛ غالب آن ها در ابتدا سعی داشتند با مدل های موجود که از انقلاب های دنیا بدست آمده بود، انقلاب اسلامی را توجیه کنند که سرانجام همگی معترف شدند که این انقلاب، تافته ای جدابافته بوده و با مدل های قبلی نمی توان آن را توجیه نمود. لذا نظریات و مدل های جدیدی بر مبنای این انقلاب ارائه شد از این جمله می توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱ - نظریه ی دولت رانتیر که دولت شاه را یک دولت رانتیر یا تحصیلدار می داند که درآمدهایش از منابعی غیر از دسترنج مردمش (در مورد ایران، این منبع نفت بوده است) حاصل می شود و به علت عدم وابستگی مالی، هیچ گونه اهمیتی برای مردم در تصمیم گیری ها و اقداماتش قائل نیست.

۲ - نظریه ی مدرنیزاسیون که رشد سریع و نامتوازن ساختارها در اثر برخورد با جوامع پیشرفته اعم از اروپا و آمریکا را عامل وقوع انقلاب می داند.

۳ - نظریه ی فقدان دموکراسی که ویژگی دیکتاتوری حکومت شاه را عامل قیام مردم می داند.

۴ - نظریه ی مذهب عامل انقلاب، که هجمه ی نظام دیکتاتوری شاه به مذهب و عقاید مردم اعم از کشف حجاب و ... را عامل به تنگ آمدن مردم می داند.

۵ - نظریه ی توطئه، اراده ی عوامل خارجی و بیگانگان خصوصا آمریکا و انگلیس برای براندازی شاه را عامل سقوط این نظام می داند.

۶ - نظریه ی اسفار اربعه؛ این نظریه نگاهی متفاوت به پدیده ی انقلاب دارد و اسفار اربعه یا سفرهای چهارگانه ی فرد عارف را عامل وقوع انقلاب می داند؛ به این صورت که عارف واصل در سفر چهارم و آخر، در سیر به سوی حق، خلق را نیز با خود همراه می کند و این عاملی می شود برای حرکت یک جامعه به سمت جامعه ی مطلوب بعد از انقلاب.

برخی مدل دیگر نیز وجود دارد که بر مبنای قوانین قرآنی پدیده ی انقلاب را تشریح می کند:

^۱ <http://www.imam-khomeini.ir/fa/n22256/>

۷ - تغییر انفسی در جامعه؛ چنان که در آیه ی «ان الله لا یغیر ما بقوم حتی یغیروا ما بانفسهم»، قرآن کریم تغییر عمده و اساسی در جامعه را حاصل اراده ی عمومی مردم برای تغییر و حرکت آن ها در این جهت می داند.

۸ - وجود انسان کامل الهی یا نفسانی در راس انقلاب و استمرار آن با رهبرانی همسان: این عامل، به طور ویژه بر نقش رهبر در شکل گیری و استمرار انقلاب تاکید دارد.

۹ - بروز ابتلائات الهی برای انسان کامل یا انسان نفسانی؛ این عامل در پی عامل قبلی، بیان می کند که ابتلائات و آزمایشاتی که برای انسان کامل یا نفسانی که در جایگاه رهبر جامعه قرار گرفته و تحمل و سربلند بیرون آمدن رهبر از این آزمایشات زمینه ساز وقوع انقلاب است.

۱۰ - همراهی مردم با رهبر الهی یا نفسانی در تحمل بلاهای خداوند؛ در پی ابتلائاتی که برای رهبر جامعه اتفاق می افتد، مردم ممکن است با رهبر خود همراهی کنند یا خیر. در این میان همراهی مردم با رهبر در تحمل این ابتلائات و داشتن عزم جدی در ادامه دادن راهشان، باعث وقوع انقلاب است.

با وجود همه ی دلایل و نظریات مختلف ارائه شده در توجیه و تبیین چرایی شکل گیری انقلاب اسلامی، اما جمع بندی دقیق بین این علل و معرفی یک یا چند دلیل به عنوان دلایل اصلی، کار بسیار دشوار و شاید بتوان گفت نشدنی است یا لاقلاً نیازمند سال ها پژوهش تخصصی توسط فردی متخصص در این زمینه است.

معمولاً هر حکومتی که بر سر کار می آید یک سری اهداف و آرمان ها را برای خود در نظر دارد که این آرمان ها تحت عنوان شعارهای آن حکومت مطرح می شوند. انقلاب اسلامی نیز که در پی تشکیل حکومت بر مبنای اسلام ناب محمدی(ص) بود، از همان ابتدا شعارهای اصلی خود را بر این مبنا تنظیم کرده و به گوش مردم ایران و جهان رساند. این شعارها را می توان در شعارهایی که آن روزها بر سر زبان مردم بود، سخنان امام خمینی (ره) بنیانگذار کبیر انقلاب اسلامی، قانون اساسی جمهوری اسلامی که بعد ها بر اساس همین شعارها و آرمان ها تدوین شد و همچنین در بیانات امام خامنه ای(مدظله) دومین رهبر انقلاب اسلامی و ادامه دهنده ی راه امام عزیز، مشاهده نمود.

با در نظر گرفتن این شعارها می توان یک قدم به مسیری که انقلاب اسلامی قرار بوده بپیماید، نزدیکتر شده و تحلیل دقیق تری از وضع فعلی این آرمان ها بدست آوریم. شعار های اصلی انقلاب بدین شرح اند:

۲ - شعارهای اصلی انقلاب اسلامی

۲-۱ استقلال

یکی از شعارهای اصلی که از بدو ظهور انقلاب و روحیه‌ی انقلابی در میان مردم ایران همواره مطرح بوده است، استقلال می باشد، این امر در بسیاری از شعارهای انقلابیون نیز به چشم می خورد چنان که معروف ترین شعار انقلاب امروز همان شعار «استقلال، آزادی جمهوری اسلامی» است.

استقلال را می توان آزادی یک کشور از دخالت بیگانگان در امور داخلی کشور تعریف کرد. استقلال دارای ابعاد گوناگون سیاسی، فرهنگی، اقتصادی، نظامی و ... است.

بدون استقلال، صحبت از پیشرفت بی معنی به نظر می رسد. چگونه می توان یک کشور را پیشرفته نامید وقتی که بنیان های فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و نظامی آن وابسته به کشور دیگری است؟ از سویی در ایدئولوژی اسلامی، استقلال یک امر الهی تلقی شده و منشا آن خداست. به همین دلیل استقلال یکی از مهمترین و مقدس ترین ارزش های اسلامی بوده و تلاش برای آن هم مقدس است.

چنان که خداوند در قرآن انسان را به استقلال در برابر کفار نوید می دهد و از طرفی وظیفه ی تلاش برای این ارزش را به عهده ی او می گذارد و می فرماید: «لن يجعل الله للكافرين على المؤمنين سبيلا»^۱

۲ - ۱ - ۱ استقلال در بیانات امام خمینی(ره) :

«هدف، اسلام و استقلال مملکت است»^۲

«در همه حال، شعار ما قطع ایادی اجانب راست و چپ از کشور است زیرا رشد و استقلال و آزادی با وجود دخالت اجنبی از هر جنس و مسلک و مکتب، در هر امری از امور کشور، اعم از سیاسی و فرهنگی، اقتصادی و نظامی خواب و خیالی بیش نیست و هر کس در هر مقامی و به هر صورتی، اجازه دخالت اجانب را در وطن عزیز ما - چه با صراحت و چه به وسیله حرف هایی که لازمه اش ادامه تسلط اجنبی یا ایجاد تسلط تازه ای باشد - بدهد خائن به اسلام و کشور است...»^۳

^۱ سوره نساء، آیه ۱۴۱

^۲ ۴۳ / ۱ / ۲۱

^۳ ۵۷ / ۷ / ۱۶

« ما خواهان استقلال هستیم و روابط خود را با جهان غرب بر این اساس پی ریزی می‌نماییم. ما می‌خواهیم ملت ایران غریزده نباشد و بر پایه‌های ملی و مذهبی خویش به سوی ترقی و تمدن گام بردارد. »^۱

۲ - ۱ - ۲ استقلال در قانون اساسی :

« دولت جمهوری اسلامی ایران موظف است برای نیل به اهداف مذکور در اصل دوم، همه امکانات خود را برای امور زیر به کار برد:

۱۱ - تقویت کامل بنیه دفاع ملی از طریق آموزش نظامی عمومی برای حفظ استقلال و تمامیت ارضی و نظام اسلامی کشور. »^۲

« در جمهوری اسلامی ایران آزادی و استقلال و وحدت و تمامیت ارضی کشور از یکدیگر تفکیک ناپذیرند و حفظ آنها وظیفه دولت و آحاد ملت است. هیچ فرد یا گروه یا مقامی حق ندارد به نام استفاده از آزادی، به استقلال سیاسی، فرهنگی، اقتصادی، نظامی و تمامیت ارضی ایران کمترین خدشه ای وارد کند و هیچ مقامی حق ندارد به نام حفظ استقلال و تمامیت ارضی کشور آزادیهای مشروع را، هر چند با وضع قوانین و مقررات، سلب کند. »^۳

۲ - ۱ - ۳ استقلال در شعارهای انقلابیون :

- این شاه آمریکائی اعدام باید گردد^۴

- شاه جنایت می‌کند کارتر حمایت می‌کند^۵

- نه شاه می‌خوایم نه شاهپور مرگ بر این دو مزدور^۶

- کابینه بختیار توطئه آمریکاست^۷

- استقلال، آزادی جمهوری اسلامی^۸

- پیروزی نهائی اخراج آمریکائی^۹

^۱ ۵۷/۷/۴

^۲ اصل ۳ قانون اساسی

^۳ اصل ۹ قانون اساسی

^۴ <http://irpress.org/>

^۵ <http://irpress.org/>

^۶ <http://irpress.org/>

^۷ <http://irpress.org/>

^۸ <http://irpress.org/>

^۹ <http://irpress.org/>

۲-۲ آزادی

دومین جزء از شعار مقدس انقلاب ۵۷، «استقلال، آزادی جمهوری اسلامی»، همان آزادی است. آزادی یکی از لوازم حیات و تکامل است. یعنی هر موجود زنده ای برای ادامه ی حیات، نیازمند آن می باشد. آزادی دو بعد دارد: آزادی معنوی و آزادی اجتماعی.

فرض کنید گیاهی داریم که همه ی شرایط برای رشد آن مساعد است. اما این گیاه را در زیر سقفی قرار داده ایم. با این که همه ی عوامل شامل نور، خاک، آب و هوا فراهم است، اما گیاه نمی تواند به رشد خودش ادامه دهد. چرا که آزادی ندارد. از این منظر آزادی یعنی نبودن مانعی که جلوی رشد موجود زنده را بگیرد. انسان آزاد با هر مانعی که جلوی رشدش را بگیرد مبارزه می کند.

نوع اول آزادی، آزادی اجتماعی است. انسان اساسا اجتماعی است و نیاز دارد که در اجتماع از ناحیه ی سایر افراد آزاد باشد. یعنی همه ی قوای فکری و جسمی و روحی اش در اختیار خودش باشد و هیچ کس نتواند او را استثمار و از او بهره کشی کند.

قل یا اهل الکتاب تعالوا الی کلمة سواء بیننا و بینکم ان لا نعبد الا الله و لا نشکر به شیئا و لا یتخذ بعضنا بعضا اربابا من دون الله

نوع دوم آزادی، آزادی معنوی است. در وجود هر انسانی قوای مختلفی وجود دارد. قوه ی شهوت، غضب و ... و از آن طرف قوه ی عقل و فطرت و وجدان و... . انسانی که از نظر معنوی آزاد است، یعنی بنده ی حرص و طمع و شهوت و غضب خود نیست و وجدان و عقل خود را آزاد نگه داشته است. این همان چیزی است که در زبان دین «تزکیه نفس» و «تقوا» نامیده می شود. آزادی معنوی هم مانند آزادی اجتماعی مقدس است به طوری که می توان گفت انبیا آمده اند تا آزادی معنوی را تحقق بخشند. همچنین آزادی معنوی لازمه ی تحقق آزادی اجتماعی است. درد امروز جامعه ی بشری نیز همین است که می خواهد آزادی اجتماعی را تامین کند بدون این که به دنبال آزادی معنوی باشد.^۱

۲- ۱- آزادی در بیانات امام خمینی(ره):

«در حکومت اسلامی همه افراد دارای آزادی در هرگونه عقیده ای هستند و لیکن آزادی خرابکاری را ندارند.»^۲

«ما می خواهیم که مملکت را مستقل کنیم و به مردم هم آزادی بدهیم و حکومت جمهوری اسلامی هم یک جمهوری است مانند سایر جمهوری ها و لکن قانونش قانون اسلامی است. اسلام یک دین مترقی و دموکراسی به

^۱ آزادی معنوی، شهید مطهری، با تلخیص

^۲ همان، ج ۳، ص ۱۷۸، مصاحبه با بولتن خبری خاور میانه و الاقتصاد العربی، ۵۷. /۸/۲۶

معنای واقعی است و آن رژیمی که ما می خواهیم تأسیس کنیم، یک همچو رژیمی است و با این رژیم هائی که الآن هستند تفاوت دارد. احکام اسلام احکامی است که بسیار مترقی است و متضمن آزادی ها و استقلال و ترقیات است»^۱

«اسلام انسان را آزاد خلق کرده است و انسان را مسلط بر خودش و بر مالش و بر جانش و بر نوامیسیش خلق فرموده است. امر فرموده است، مسلط است انسان، آزاد است انسان، آزاد است انسان، هر انسانی در مسکن آزاد است در مشروب و مأكول آنچه خلاف قوانین الهیه نباشد آزاد است، در مشی آزاد است»^۲

« یک ملتی حق دارد که کسی که بخواهد ملتش را به تباهی بکشد و توطئه کند و باز همان مسائل سابق را برای او پیش بیاورد، از آن جلوگیری بکند. و الا ملت ما طرفدار آزادی است. طرفدار همه جور آزادی است. و لکن طرفدار توطئه نیست. طرفدار تباهی نیست. »^۳

۲- ۲ - ۲ آزادی در قانون اساسی:

« در جمهوری اسلامی ایران آزادی و استقلال و وحدت و تمامیت ارضی کشور از یکدیگر تفکیک ناپذیرند و حفظ آنها وظیفه دولت و آحاد ملت است. هیچ فرد یا گروه یا مقامی حق ندارد به نام استفاده از آزادی، به استقلال سیاسی، فرهنگی، اقتصادی، نظامی و تمامیت ارضی ایران کمترین خدشه ای وارد کند و هیچ مقامی حق ندارد به نام حفظ استقلال و تمامیت ارضی کشور آزادیهای مشروع را، هر چند با وضع قوانین و مقررات، سلب کند. »^۴

« نشریات و مطبوعات در بیان مطالب آزادند مگر آنکه مخل به مبانی اسلام یا حقوق عمومی باشد. تفصیل آن را قانون معین می کند. »^۵

« تشکیل اجتماعات و راه پیمایی ها، بدون حمل سلاح، به شرط آن که مخل به مبانی اسلام نباشد آزاد است »^۶

۲ - ۲ - ۳ آزادی در شعارهای انقلابیون:

- جمهوری، آزادی نه شاه مادرزادی^۷

^۱ همان، ص ۲۵۲، بیانات امام در جمع ایرانیان در پاریس، ۵۷. / ۱۱ / ۱

^۲ کوثر، ج ۱، ص ۱۱۴، سخنرانی حضرت امام پس از آزادی از زندان، ۴۳. / ۱ / ۲۶

^۳ صحیفه امام، ج ۱۱، ص: ۱۳۱، ۵۸ / ۹ / ۵

^۴ اصل ۹ قانون اساسی

^۵ اصل ۲۴ قانون اساسی

^۶ اصل ۲۷ قانون اساسی

^۷ <http://irpress.org/>

- آثار فساد و خفقان ما نگذاریم از شاه دنی نام و نشان ما نگذاریم^۱

۲-۳ جمهوری (مردم سالاری دینی)

جمهوریت نیز جزئی از شعار معروف «استقلال، آزادی جمهوری اسلامی» می باشد که بدون وجود آن این آرمان ها ناقص و ناکارآمد اند. کلمه جمهوری به معنای توده مردم است و بالتبع حکومت جمهوری نیز ترجمان حکومت توده مردم می باشد.

حکومت جمهوری یعنی حکومتی که زمام آن در دست مردم است و مردم با انتخاب مستقیم یا غیر مستقیم نمایندگان خود، در چهارچوب قانون اساسی در اداره ی کشور دخالت دارند.

جمهوری اسلامی که مدل تازه ای از حکومت داری را به جهانیان ارائه داد، داعیه ی برقرار کردن مردم سالاری دینی را داشت؛ چنان که مردم سالاری دینی امری کاملا متفاوت با دموکراسی غربی است. در نظام دموکرات، یک سری اختیارات به مردم محول می شود تا در نهایت به دوام حکومت بیانجامد. در واقع با دخالت دادن مردم در اداره ی کشور، جلوی نارضایتی و اعتراض آن ها گرفته می شود. اما در نظام مردم سالاری دینی، واقعا مردم موضوعیت دارند و مساله ای که محور برنامه ریزی های حکومت می باشد، رشد مردم است. تا آنجا که ممکن است به دلیل خواست اکثریت مردم، برخی مصالح مهم نظام اسلامی زیر سوال رود، اما بازهم این مردم هستند که باید رشد کنند و بصیرت لازم را بدست بیاورند.

۲-۳-۱ جمهوری در بیانات امام خمینی (ره):

«دولت اسلامی که ما می خواهیم یک جمهوری است که به آراء ملت درست می شود و احکام اسلام هم در او اجرا می شود. قانون اساسی همان قانون اسلام است و قانون اسلام مسبب آزادی ها و دموکراسی حقیقی است و استقلال کشور را نیز تضمین می کند»^۲

«ما می گوئیم کسی که می خواهد یک مملکتی را اداره بکند، کسی که ما می خواهیم مقدراتمان را دستش بدهیم باید آدمی باشد که مردم انتخاب کنند و با انتخاب مردم پیش بیاید قهرا وقتی با انتخاب مردم پیش آمد صالح است دنبال او هم همین طوری که الان ملاحظه می کنید که یک بز کچل یک ملت را کچل کرده، همین طور یک آدم صالح، یک انسان، یک مملکت را به سلامت می کشد.»^۳

^۱ <https://www.parsine.com/fa/news/273086/>

^۲ صحیفه نور، ج ۴، ص ۱۴۴، مصاحبه با تلویزیون آلمان، ۱۶/۱۰/۵۷.

^۳ صحیفه نور جلد: ۴ صفحه: ۱۲۲ تاریخ سخنرانی: ۱۰/۱۰/۵۷.

«امروز در جهان، آن چیزی که مقصود ما از جمهوری اسلامی است دیده نمی شود هیچ یک از خصوصیات اصولی جمهوری اسلامی در حکومت عربستان سعودی دیده نمی شود آیا مگر ملت ایران برای تعیین سرنوشت خویش باید ببیند که دولت های غربی چه چیزی را می پسندند؟ مگر سایر دولت ها هم برای تعیین خط مشی سیاسی خودشان و یا تعیین نوع حکومتشان به آراء ملت ایران مراجعه می کنند؟ در جمهوری اسلامی، زمامداران مردم نمی توانند با سوء استفاده از مقام، ثروت اندوزی کنند و یا در زندگی روزانه امتیازی برای خود قائل شوند، باید ضوابط اسلامی را در جامعه و در همه سطوح به دقت رعایت کنند و حتی پاسدار آن باشند، دقیقاً باید به آراء عمومی در همه جا احترام بگذارند، هیچ گونه تسلط و یا دخالت اجانب را در سرنوشت مردم نباید بپذیرند. مطبوعات در نشر همه حقائق و واقعیات آزادند هر گونه اجتماعات و احزاب از طرف مردم در صورتی که مصالح مردم را به خطر نیندازند آزادند و اسلام در تمامی این شوون حد و مرز آن را تعیین کرده است.»^۱

«راجع به چگونگی دولت و رژیم، پیشنهاد ما جمهوری اسلامی است و چون ملت، ملت مسلم است و ما را هم خدمتگزار خود می داند، از این جهت حدس می زنم به پیشنهاد ما رای دهد. ما از طریق فراندن با ملت یک جمهوری اسلامی تشکیل می دهیم. و اما شخص، این تابع آراء مردم است و الان شخص معینی در نظر نیست.»^۲

۲- ۳ - ۲ جمهوریت در قانون اساسی:

«اعمال قوه مقننه از طریق مجلس شورای اسلامی است که از نمایندگان منتخب مردم تشکیل می شود و مصوبات آن پس از طی مراحلی که در اصول بعد می آید برای اجرا به قوه مجریه و قضائیه ابلاغ می گردد.»^۳

«در مسائل بسیار مهم اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی ممکن است اعمال قوه مقننه از راه همه پرسی و مراجعه مستقیم به آراء مردم صورت گیرد. در خواست مراجعه به آراء عمومی باید به تصویب دو سوم مجموع نمایندگان مجلس برسد.»^۴

۲- ۳ - ۳ جمهوریت در شعارهای انقلابیون:

- یک مملکت یک دولت آن هم به رأی ملت^۵

^۱ صحیفه نور جلد: ۲ صفحه: ۲۸۰ تاریخ سخنرانی: ۵۷/۸/۱۱

^۲ صحیفه نور جلد: ۳ صفحه: ۳۳ تاریخ سخنرانی: ۵۷/۸/۱۵

^۳ اصل ۵۸ قانون اساسی

^۴ اصل ۵۹ قانون اساسی

^۵ <http://irpress.org/>

- جمهوری، آزادی نه شاه مادرزادی^۱

- به همت توده‌ها شاه ترا می کشیم^۲

- نان مسکن آزادی حکومت مردمی^۳

۲-۴ دفاع از محرومین و مستضعفین

یکی از شعارهای انقلاب دفاع از محرومین و مستضعفین بوده است. گواه این ادعا این است که اولاً عمده‌ی انقلابیون، از قشر متوسط و ضعیف جامعه بودند و ثانیاً این شعار و دورنمای جمهوری اسلامی را رهبر کبیر انقلاب به خوبی مشخص نمودند.

۲ - ۴ - ۱ دفاع از محرومین و مستضعفین در بیانات امام خمینی (ره):

امام بزرگوار، از ابتدا مرز خود و پیروان خود را با مستکبرین تاریخ مشخص نمود. چنان که یک صف بندی جدید بین انسانها به وجود آورد که از دل قرآن برگرفته شده بود؛ عده ای را «مستضعف» نامید و عده ای را که در مقابل آن ها بودند «مستکبر». چنان که قرآن کریم می فرماید: «و نريد ان نم ن علی الذین استضعفوا فی الارض و نجعلهم ائمة و نجعلهم الوارثین»

«این نهضت از برکت شما زاغه نشین ها و امثال شما، یعنی این طبقه محروم، به برکت شما پیش رفت نهضت، شما طبقه محروم، چه دانشگاهی و چه روحانی و چه زاغه نشین ها و کارگرا بودید که اینطور با وحدت کلمه و بانگ الله اکبر پیش بردید.»^۴

«قرآن کریم قتال در راه خدا را به منظور نجات مستضعفان یکی از وظایف مسلمانان می شمارد و می فرماید:

چرا در راه خدا و برای نجات مستضعفان جهاد نمی کنید؟ مردان و زنان و کودکانی که می گویند: پروردگارا ما را از این شهری که ساکنان آن ستمکارند بیرون ببر و از جانب خود برای ما سرپرستی قرار بده و از نزد خویش برای ما یآوری تعیین فرما. مؤمنان در راه خدا جهاد می کنند و کافران در راه طاغوت می جنگند. پس شما با دوستان شیطان بجنگید که نیرنگ شیطان ضعیف است.»^۵

^۱ <http://irpress.org/>

^۲ <http://irpress.org/>

^۳ <https://www.parsine.com/fa/news/273086/>

^۴ ص. ن - ج ۹ - ص ۲۷۱ - ۱۳۵۸/۷/۱۷

^۵ نامه سرگشاده امام به هویدا ۲۷/۱/۴۶

۲-۴-۲ دفاع از محرومین و مستضعفین در قانون اساسی:

«دولت جمهور اسلامی ایران موظف است برای نیل به اهداف مذکور در اصل دوم، همه امکانات خود را برای امور زیر به کار برد:

۱۶- تنظیم سیاست خارجی کشور بر اساس معیارهای اسلام، تعهد برادرانه نسبت به همه مسلمانان و حمایت بی دریغ از مستضعفان جهان.»^۱

«جمهوری اسلامی ایران سعادت انسان در کل جامعه بشری را آرمان خود می داند و استقلال و آزادی و حکومت حق و عدل را حق همه مردم جهان می شناسد. بنابراین در عین خودداری کامل از هر گونه دخالت در امور داخلی ملتهای دیگر، از مبارزه حق طلبانه مستضعفین در برابر مستکبرین در هر نقطه از جهان حمایت می کند.»^۲

«قانون اساسی با توجه به محتوای اسلامی انقلاب ایران که حرکتی برای پیروزی تمامی مستضعفین بر مستکبرین بود زمینه تداوم این انقلاب را در داخل و خارج کشور فراهم می کند؛ به ویژه در گسترش روابط بین‌المللی، با دیگر جنبش‌های اسلامی و مردمی می کوشد تا راه تشکیل امت واحد جهانی را هموار کند. (ان هذه امتکم امة واحدة وانا ربکم فاعبدون) و استمرار مبارزه در نجات ملل محروم و تحت ستم در تمامی جهان قوام یابد.»^۳

۲-۴-۳ دفاع از محرومین و مستضعفین در شعارهای مردم

- درود بر برزگر / متحد کارگر^۴

- کارگر، کشاورز / اسلام حامی توست^۵

- درود بر خمینی / رهبر مستضعفین^۶

- کارگر، دهقان، مستضعف، رنجبر / خمینی است رهبر^۷

^۱ اصل ۳ قانون اساسی

^۲ اصل ۱۵۴ قانون اساسی

^۳ مقدمه ی قانون اساسی

^۴ <http://jamejamonline.ir/online/1374843566790176712>

^۵ <http://jamejamonline.ir/online/1374843566790176712>

^۶ <https://www.isna.ir/news/96112112028/>

^۷ <https://www.isna.ir/news/96112112028/>

۲ - ۵ عدالت

عدالت از آن دست آرمان‌هایی است که نه تنها در همه‌ی شئون زندگی انسان که حتی در تحقق سایر آرمان‌های والای انسانی و اسلامی موثر و حیاتی است. این امر کاملاً در رفتار انقلابیون ۵۷ مشهود است، از قیام آن‌ها برای رفع ظلم از کشور و هدف‌گذاری برای رفع ظلم از کل عالم در آینده گرفته تا تلاش برای ایجاد عدالت در زمینه‌های رفاهی و اقتصادی برای مردم در قالب جهاد سازندگی، بسیج و ... همه حاکی از این است که این آرمان یک اصل اساسی در پیکره‌ی آرمان‌های انقلاب و شاید بهتر بتوان گفت، روح حاکم بر آرمان‌های انقلاب است.

در تعریف و اهمیت عدالت می‌توان به حکمت ۴۲۹ نهج البلاغه اشاره کرد که می‌فرماید: « وَ سئلَ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَيُّهُمَا أَفْضَلُ الْعَدْلُ أَوْ الْجُودُ فَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ الْعَدْلُ يَضَعُ الْأُمُورَ مَوَاضِعَهَا وَ الْجُودُ يُخْرِجُهَا عَنْ جِهَتِهَا وَ الْعَدْلُ سَائِسٌ عَامٌ وَ الْجُودُ عَارِضٌ خَاصٌّ فَالْعَدْلُ أَشْرَفُهُمَا وَ أَفْضَلُهُمَا »

«از امام علیه السلام پرسیدند کدام یک از دادگری یا بخشش برتر است آن حضرت علیه السلام (در برتری عدل از جود) فرمود ۱ دادگری چیزها را بجای خود می‌نهد، و بخشش آنها را از جای خود بیرون می‌نماید (زیرا جواد زیاده بر استحقاق می‌بخشد) و عدل نگاه دارنده همگان است و جود فقط بکسی بهره می‌دهد که باو بخشش شده پس عدل شریفتر و برتر می‌باشد.»^۱

«عدل عبارت است از قرار دادن هر امری در جایگاه و موضع خودش» بدین معنا که عدل در درون فرد و در درون جامعه ایجاد اعتدال و تعادل، نظم و سامان می‌نماید و از افراط و تفریط برحذر می‌دارد. در عدالت مبنا و اساس، لیاقت و شایستگی و حق است، به گونه‌ای که هرچیز درست در سر جای خود قرار گیرد.

لذا دو عنصر انصاف و استحقاق در مفهوم عدالت وجود دارد و لذا عدالت خود فضیلتی است برتر از هر فضیلت دیگری.

۲ - ۵ - ۱ عدالت در بیانات امام خمینی (ره):

«... ما که می‌گوییم حکومت اسلامی، می‌گوییم حکومت عدالت. ما می‌گوییم یک حاکمی باید باشد که به بیت المال مسلمین خیانت نکند؛ دستش را دراز نکند، بیت المال مسلمین را بردارد...»^۲

^۱ ترجمه و شرح نهج البلاغه (فیض الاسلام)، ج ۶، صفحه ۱۲۹۰

^۲ صحیفه امام، ج ۳: ص ۵۰۹، ۵۷/۷/۱۹

«... از حکومت اسلامی شما را نترسانند، حکومت عدالت است؛ حکومتی است که زندگی شما را زندگی مرفه ان شاءالله قرار می دهد. برای مردم نفع دارد. برای مردم همه اش منفعت است...»^۱

در واقع یکی از وظایف اصلی حکومت اسلامی در بیان امام، تلاش برای ایجاد رفاه برای مردم است.

کسی که به احکام اسلام و گسترش آن در تمام شوئون جامعه بنگرد، چه احکام عبادی و چه قوانین اقتصادی و حقوقی، اجتماعی و سیاسی، خواهد دید که اسلام تنها عبارت از احکام عبادی و اخلاقی نیست، بلکه اسلام برای تأسیس حکومتی عدالت گستر برپا گشته است.

عدالت و قسط برای ستمگران و ظالمان، تلخ ترین دارو و برای اهل ایمان و انسانهای آزاده و پاک، شیرین تر از عسل بوده است. این است که ستمگران تاب تحمل عدالت را ندارند، زیرا عدالت آنها را برابر با انسانهای زیر دست قرار می دهد و ستمگران این برابری - در حقوق - را مغایر خواسته های خود می دانند. از دید اینان انسانها یکسان نیستند. لذا طبق فرموده ی قرآن کریم، برای اجرای عدالت، نیاز به حکومت و قوه ی قهریه است چنان که در آیه ۲۵ سوره حدید می فرماید: «لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنْفَعٌ لِلنَّاسِ» در این آیه، خداوند پس از این که اجرای قسط و عدالت در جامعه را هدف ارسال رسل معرفی می کند، به نزول آهن اشاره می کند. یعنی به آهن سخت و با جنگ و ایستادگی باید عدالت را در جامعه برقرار کرد.

۲ - ۵ - ۲ عدالت در قانون اساسی:

«دولت جمهوری اسلامی ایران موظف است برای نیل به اهداف مذکور در اصل دوم، همه امکانات خود را برای امور زیر به کار برد:

۱۴ - تأمین حقوق همه جانبه افراد از زن و مرد و ایجاد امنیت قضایی عادلانه برای همه و تساوی عموم در برابر قانون.»^۲

«به حکم آیه شریفه "لَا يَنْهَاكُمْ اللَّهُ عَنِ الدِّينِ لِمَ يَقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَ لِمَ يَخْرُجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ أَنْ تَبْرُوهُمْ وَ تَقْسُوا إِلَيْهِمْ أَنْ اللَّهُ يُحِبُّ الْمَقْسُطِينَ" دولت جمهوری اسلامی ایران و مسلمانان موظفند نسبت به افراد غیر مسلمان با

^۱ صحیفه امام، ج ۴: ص ۱۸۲، ۵۷/۸/۶

^۲ اصل ۳ قانون اساسی

اخلاق حسنه و قسط و عدل اسلامی عمل نمایند و حقوق انسانی آنان را رعایت کنند. این اصل در حق کسانی اعتبار دارد که بر ضد اسلام و جمهوری اسلامی ایران توطئه و اقدام نکنند.^۱»

« جمهوری اسلامی ایران سعادت انسان در کل جامعه بشری را آرمان خود می داند و استقلال و آزادی و حکومت حق و عدل را حق همه مردم جهان می شناسد. بنا بر این در عین خودداری کامل از هر گونه دخالت در امور داخلی ملتهای دیگر، از مبارزه حق طلبانه مستضعفین در برابر مستکبرین در هر نقطه از جهان حمایت می کند.^۲»

۲ - ۵ - ۳ عدالت در شعارهای انقلابیون:

- زیر بار ستم نمی‌کنیم زندگی جان فدا می‌کنیم در ره آزادی^۳
- حکومت توحیدی مظهر عدل و دادست رژیم شاهنشاهی سرچشمهٔ فسادست^۴
- برابری برادری حکومت عدل علی(ع)^۵
- آثار فساد و خفقان ما نگذاریم از شاه دنی نام و نشان ما نگذاریم^۶

۲-۶ معنویت

معنویت از آن دست مواردی است که وجود و حضور آن در شئون مختلف زندگی بشر می تواند جهت و مسیر زندگی او را تغییر دهد. بدون معنویت سایر آرمان ها ناقص اند؛ از طرفی با نگاهی به انقلاب اسلامی می توان ظهور و بروز معنویت در اثنای وقوع آن را به وضوح مشاهده کرد. بدون معنویت این انقلاب نمی توانست مسیر امروزش را طی کند. این امر هم از بررسی شواهد تاریخی و دقت در رفتار های انقلابیون و هم از کاوش بیانات امام(ره) هویدا می شود.

۲ - ۶ - ۱ معنویت در بیان امام خمینی (ره):

^۱ اصل ۱۴ قانون اساسی
^۲ اصل ۱۵۴ قانون اساسی

^۳ <http://irpress.org/>

^۴ <http://irpress.org/>

^۵ سخنرانی دکتر حسن رحیم پور از غدی در فیضیه ی مشهد

^۶ <https://www.parsine.com/fa/news/273086/>

«این مسلم است که از نظر اسلامی حل تمامی مشکلات و پیچیدگیها در زندگی انسانها تنها با تنظیم روابط اقتصادی به شکل خاص حل نمی‌شود و نخواهد شد بلکه مشکلات را در کل یک نظام اسلامی باید حل کرد، و از معنویت نباید غافل بود که کلید دردهاست.»^۱

«بنابراین، این دو طایفه که یک طایفه، طرف معنویت را گرفته‌اند و طرف اجتماع را رها کردند و این طایفه طرف اجتماع و علم اجتماع و علم سیاست و علم، نمی‌دانم این معانی را دارند و آن طرف را رها کردند. این دو، نه این اسلام‌شناس است، نه آن اسلام‌شناس است. اسلام‌شناس کسی است که این دو مطلب را، این دو جبهه را، هم جبهه معنوی را بشناسد هم جبهه ظاهری را؛ یعنی هم اسلام را بشناسد به آن جهات معنوی که دارد، و هم اسلام را بشناسد به این جهات مادی که دارد. کسی که اسلام را بخواهد بشناسد، باید به این جور بشناسد؛ یعنی آیات و روایاتی و احکامی که وارد شده است.»^۲

«فرق بین مصدق و این زمان، مابین نهضت دکترو این نهضت، این است که آن نهضت، سیاسی بود و مردم ما هم با جنبه سیاسی وارد شده بودند - وارد نهضت - و بعضی اشتباهات هم بود؛ که آن اشتباهات منجر به شکست شد. لکن این نهضت، نهضت مذهبی - اسلامی است؛ و پیش ما، قدرت اسلام فوق قدرتهای مادی ابرقدرتهاست. می‌بینید که این قدرت است که مشت را در مقابل تانک و مسلسل قرار داده است و پیرزنها را به خیابانها کشانیده است، و بچه‌های کوچک را به تکاپو واداشته است. این قدرت مذهب و معنویت است؛ اتکا ما به خداوند و به معنویت است؛ و هیچ قدرتی در عالم نمی‌تواند در مقابلش بایستد. همان طور که ملتی که به چنین قدرتی متکی است، در برابر تمام قدرتها می‌ایستد.»^۳

۲ - ۶ - ۲ معنویت در قانون اساسی:

«برای تأمین استقلال اقتصادی جامعه و ریشه کن کردن فقر و محرومیت و برآوردن نیازهای انسان در جریان رشد، با حفظ آزادی او، اقتصاد جمهوری اسلامی ایران بر اساس ضوابط زیر استوار می‌شود:

۳ - تنظیم برنامه اقتصادی کشور به صورتی که شکل و محتوا و ساعت کار چنان باشد که هر فرد علاوه بر تلاش شغلی، فرصت و توان کافی برای خودسازی معنوی، سیاسی و اجتماعی و شرکت فعال در رهبری کشور و افزایش مهارت و ابتکار داشته باشد.»^۴

^۱ ۵۷/۱۰/۲۳

^۲ ۵۷/۸/۶

^۳ ۵۷/۱۰/۷

^۴ اصل ۴۳ قانون اساسی

در تبیین دقیق تر اهمیت معنویت می توان گفت که در کنار همه ی اعمالی که انسان انجام می دهد، وجود معنویت ضروری است. چنان که عدالت، آزادی، جمهوری و ... هرکدام بدون معنویت در نهایت به بیراهه می رود و در طول تاریخ هم نمونه های بیشماری از این اتفاق را می توان مشاهده کرد. برای مثال آزادی بدون معنویت که باعث انحطاط فرهنگی برخی جوامع اروپایی و آمریکایی شده است. از این روست که امروزه نیاز به معنویت در بین پیروان ادیان و مکاتب فکری فرهنگی مختلف احساس می شود.

در واقع توجه به معنویت و عالم معناست که هم به سایر آرمان های انقلاب جهت می دهد و از انحراف آن ها جلوگیری می کند و هم به انسانهایی که قرار است این آرمان ها را در جامعه پیاده کنند انگیزه ی لازم برای حرکت را می بخشد.

۲ - ۶ - ۳ معنویت در شعارهای انقلابیون:

- تنها ره سعادت ایمان جهاد شهادت^۱

- برادر شهیدم راهت ادامه دارد^۲

- عاشورا عاشورا قیام ملی ما^۳

- سکوت هر مسلمان خیانت است به قرآن^۴

- اینست شعار ملی خدا قرآن خمینی^۵

حال با دانستن شعارهای اصلی انقلاب نیاز به شاخص ها و خط کش های دقیقی داریم تا بتوانیم به طور علمی ثابت کنیم مسیر جمهوری اسلامی در راستای تحقق این آرمان ها مثبت و رو به جلو بوده است.

۲ - ۷ جمع بندی : شعارهای انقلاب اسلامی

هر جنبش و حرکتی معمولاً از ابتدا یک سری اهداف را در قالب شعارهایی ارائه می دهد که پیروان آن با توجه به این شعارها نشان می دهند که چه اهدافی دارند. وقتی جنبش به انقلاب تبدیل شود، این شعارها عمق و گستردگی بیشتری پیدا می کند. از ابتدای انقلاب اسلامی ایران، یک سری شعارها توسط مردم و رهبر انقلاب، امام خمینی (ره)، مطرح شدند. امروز بعد از گذشت ۴ دهه از آن زمان، بازخوانی این شعارها می تواند ریل گذاری های انقلاب

¹ <http://irpress.org/>

² <http://irpress.org/>

³ <http://irpress.org/>

⁴ <https://www.parsine.com/fa/news/273086/>

⁵ <https://www.parsine.com/fa/news/273086/>

را برای ما روشن تر کند تا در این چهارچوب بتوانیم به ارزیابی وضعیت گذشته، حال و آینده ی جمهوری اسلامی بپردازیم.

استقلال: استقلال را می توان آزادی یک کشور از دخالت بیگانگان در امور داخلی کشور تعریف کرد. استقلال ابعاد گوناگونی دارد. این شعار، جزو پررنگ ترین شعارهای زمان انقلاب بود که به نظر می رسد به دلیل عملکرد سیاه رژیم شاه در این حوزه، این شعار تا این حد پررنگ شده باشد.

آزادی: آزادی نیز همانند بقیه ی شعارهای انقلابیون، از دل اسلام ناب و قرآن کریم آمده است. به بیان شهید مطهری، آزادی در دو بعد فردی و اجتماعی تعریف می شود. در کشور ما قبل از انقلاب آزادی اجتماعی زیر سوال برده می شد. آن چه دنیای امروز از آن رنج می برد حاصل توجه به آزادی اجتماعی بدون توجه به آزادی فردی است. انسان تا از بند نفسانیت و خواهش های نفسانی خود آزاد نباشد، نمی تواند از نظر اجتماعی آزاد باشد.

جمهوریت: حکومت جمهوری یعنی حکومتی که زمام آن در دست مردم است و مردم با انتخاب مستقیم یا غیر مستقیم نمایندگان خود، در چهارچوب قانون اساسی در اداره ی کشور دخالت دارند. یکی از دلایلی که باعث شد مردم نتوانند ادامه ی رژیم شاه را تاب بیاورند، این بود که شاه برای مردم و نظر مردم اندک اهمیتی قائل نبود.

دفاع از محرومین و مستضعفین: انقلاب ایران به معنای واقعی کلمه انقلاب محرومین بود؛ چنان که از ابتدا این محرومین و مستضعفین بودند که پای کار انقلاب بودند و خودشان انقلاب کردند و در زمان دفاع مقدس هم همین مردم به جبهه رفتند و همین مستضعفین و پابرهنگان همواره پشتیبان انقلاب بوده اند. از طرفی، انقلاب اسلامی نیز از ابتدا دفاع از محرومین را سرلوحه ی رفتار خود قرار داده بود.

عدالت: عدل به معنای قرار دادن هرچیز در جای خود است. لذا دو عنصر انصاف و استحقاق در مفهوم عدالت وجود دارد و لذا عدالت خود فضیلتی است برتر از هر فضیلت دیگر. این آرمان اصیل اسلامی نیز در شعارها و اعمال انقلابیون نقش کلیدی داشته است.

معنویت: عدالت بدون معنویت ناقص و بی معناست. همان طور که اسلام به ابعاد معنوی وجود انسان توجه ویژه دارد، انقلاب اسلامی نیز معنویت را سرلوحه ی کار خود قرار داد و از این عنصر حیات بخش، برکات بی شماری نیز نصیب انقلاب شد. از همه مهم تر در جبهه ها معنویت بود که توان ایستادگی در برابر دشمن تا دندان مسلح را به این ملت عطا نمود.

۳ - شاخص های مربوط به آرمان های انقلاب اسلامی

۳ - ۱ شاخص های استقلال

استقلال همان طور که برای هر فرد در جامعه مطرح است، برای یک کشور و در صحنه ی بین الملل نیز به طریق اولی مطرح می باشد.

استقلال به انواع مختلفی تقسیم می شود از جمله:

۳ - ۱ - ۱ استقلال سیاسی

استقلال سیاسی در صحنه ی بین الملل به این معناست که هر کشور بتواند به طور مستقل برای آینده ی خود و مردمش تصمیم بگیرد و مطابق منافع و ایدئولوژی خودش عمل کند. در جهان امروز، بسیاری از ابرقدرت ها از جمله آمریکای جهانخوار، سعی در تجاوز به استقلال سیاسی کشورها دارند.

۳ - ۱ - ۲ احترام و ارزش مردم در نگاه مسئولین نظام

یکی از شاخص های استقلال سیاسی یک کشور، تکیه ی سردمداران آن کشور به مردم و ارزش و احترام قائل شدن برای آنهاست. مسئولی که به فکر استقلال سیاسی مردمش است، مردم را عزیز داشته و برای آنها احترام قائل است و از طرفی با بیگانگان سر سازش ندارد و آنها را حقیر می شمارد. با بررسی اظهارات عالی رتبه ترین مسئولین ایران قبل و بعد از انقلاب می توان دریافت که مردم در این کشور سابقا چه نقشی داشته و اکنون چه نقشی دارند.

۳ - ۱ - ۳ استقلال امنیتی

توانمندی دفاعی (بازدارندگی نظامی)

با وجود همه ی پیشرفت های گوناگونی که در حوزه ی فرهنگ و تمدن و ... ایجاد شده اند، اما هنوز هم آنچه تعیین کننده ی اصلی معادلات بین المللی است، قدرت نظامی می باشد. حتی اگر قرار بر برقراری روابط دیپلماتیک باشد، پشتوانه ی این روابط همان قدرت نظامی است. گرچه شعارهای زیبایی درباره ی دیپلماسی و صلح و دوستی در جهان داده می شود، اما هنوز هم شاهد تجاوز های بیرحمانه ی ابرقدرت ها به بقیه ی کشورها هستیم. لذا قدرت نظامی در جمهوری اسلامی نیز نه از حیث تجاوزگری بلکه به منظور بازدارندگی نظامی اهمیت دارد.

۳ - ۱ - ۴ تمامیت ارضی

در گذشته هر کشوری که قدرت لازم را داشت، می توانست به سایر کشورها حمله کرده و خاک آن ها را تصرف کند. امروز، قوانین زیادی وجود دارد که حدود و ثغور قانونی کشور ها را مشخص می کند و سازمان هایی هم مجری این قوانین و ناظر بر آن ها هستند. اما متأسفانه هنوز شاهد حمله ی نظامی ابرقدرت ها و مستکبرین و غارت منابع کشورهای دیگر هستیم که گرچه در ظاهر خاک آن ها را فتح نمی کنند اما در واقع نوعی استثمار و استعمار را به شیوه های نوین در این کشور ها رقم شده اند. حتی بعضاً پا را از این هم فراتر گذاشته و مستقیماً به بهانه های مختلف وارد خاک یک کشور می شوند تا جایی که ادعای مالکیت آن جا را کرده و سعی می کنند ساکنان قانونی آن کشور را بیرون برانند. نظیر آنچه امروز در فلسطین اشغالی در حال روی دادن است.

۳ - ۱ - ۵ استقلال اقتصادی

برای مستقل بودن در حوزه ی اقتصاد، باید زیرساخت های کشور بدون نیاز به بیگانگان تامین کننده ی نیازهای داخلی مردم باشد. خصوصاً کشور ما که به دلیل ایدئولوژی انقلابی سر سازش با مستکبرین نداشته و جلوی آن ها ایستاده است، در این میان پیشرفت های شگرف در حوزه ی های علمی، صنعتی، کشاورزی و ... پس از انقلاب اسلامی را می توان برشمرد.

۳ - ۱ - ۶ استقلال آموزشی

چنان که می دانیم مهم ترین سرمایه ی هر کشور، نیروی انسانی آن کشور، به خصوص جوانان، هستند. این جوانان هستند که سرنوشت کشور را رقم می زنند. حال سوال اینجاست که این جوانان چگونه قرار است تربیت و ساخته شوند تا بتوانند آینده ساز کشور باشند؟ پاسخ این پرسش، فلسفه ی وجودی نظام آموزشی در هر کشور را مشخص می کند. هر کشوری متناسب با ایدئولوژی و فرهنگ خود، نظام آموزشی به خصوص خود را طراحی می کند.

۳ - ۳ شاخص های آزادی در جامعه

چنان که پیش تر اشاره کردیم، آزادی بر دو نوع است: آزادی معنوی و آزادی اجتماعی

آزادی معنوی به معنای آزادی انسان از بند هوای نفس و حاکمیت عقل و وجدان بر وجود آدمی است.

آزادی اجتماعی یعنی همه ی قوای فکری و جسمی و روحی انسان در اختیار خودش باشد و هیچ کس نتواند او را استثمار و از او بهره کشی کند.

امروزه نه تنها دنیای اسلام به تاسی از معارف ناب اسلامی، آزادی را یک ارزش و آرمان بزرگ می داند، بلکه غیر مسلمانان و حتی جوامع غیر توحیدی نیز اهمیت و ارزش آزادی را دریافته اند؛ چنان که در قوانین خود به این مساله اشاره می کنند و همه آن را پذیرفته اند اما مشکلی که هست، عمدتاً تلقی غلط از آزادی موجب تقلیل یافتن معنای این آرمان به ولنگاری و بی بندوباری در حوزه های فکری، سیاسی، فرهنگی و ... شده است. حال با دانستن اهمیت آزادی می توان شاخص هایی را به عنوان نمونه برای تحقق آزادی در جامعه بررسی کرد.

۳ - ۳ - ۱ شاخص آزادی مطبوعات

به رتبه بندی سالانه کشورها گفته می شود که بر اساس ارزیابی سازمان گزارش گران بدون مرز منتشر می شود. این شاخص نشان دهنده درجه آزادی روزنامه نگاران، خبرگزاری ها و سازمان های اطلاع رسانی و شهروندان هر کشور و همچنین تلاش های حکومت ها برای احترام و تضمین احترام به این آزادی است. سازمان گزارشگران بدون مرز تنها به شاخص آزادی مطبوعات توجه دارد و کیفیت آنها را اندازه گیری نمی کند.^۱

شاخص گزارش سالانه گزارشگران بدون مرز در خصوص میزان آزادی مطبوعات و رسانه ها، معیارهایی از قبیل تعدد و استقلال رسانه ها، فضای رسانه و خودسانسوری آنها، فضای قانون گذاری، شفافیت و زیرساخت های کار حرفه ای است که به واسطه این معیارها است که ۱۸۰ کشور در دنیا رتبه بندی می شوند.^۲

۳ - ۳ - ۲ تعداد رسانه های فعال

یکی از مهمترین بخش های آزادی هر کشور، آزادی بیان است. آزادی بیان یعنی هرکس بتواند آزادانه عقیده ی خود را ابراز نماید بدون این که نگران تبعاتش باشد. به بیان دقیق تر، «آزادی بیان حق طبیعی است که همه افراد آدمی به مقتضای انسان بودن خود، به طور یکسانی از آن برخوردار و به موجب آن در بیان اندیشه و فکر خود، تا جایی که موجب نقض حقوق دیگران و اصول ارزشی مورد احترام جامعه نشود، مجازند.»^۳ مساله ی آزادی در اسلام و حکومت اسلامی جایگاه ویژه ای دارد. برای مثال امام خمینی (ره) در تبیین حد و حدود آزادی می فرمایند: «در حکومت اسلامی حتی مارکسیست ها آزادند به بیان عقایدشان». همچنین امام خامنه ای در این رابطه می فرمایند: «اگر در جامعه آزادی فکر، آزادی بیان، آزادی اندیشه و آزادی عمل وجود نداشته باشد، رشد معنوی و پیشرفت جامعه متوقف می شود.»

^۱ <https://fa.wikipedia.org>

^۲ <https://www.tasnimnews.com/fa/news/1396/05/17/1486133/>

^۳ <https://hawzah.net/fa/Magazine/View/89/93/1237>

از طرفی تحقق این آزادی بیان نیازمند یک ابزار قدرتمند است؛ از این منظر رسانه ها را می توان مهمترین ابزاری دانست که امروزه در خدمت آزادی بیان هستند. باتوجه به این مطالب، می توان کمیت و کیفیت رسانه های فعال را شاخصی برای سنجش میزان تحقق آزادی در جامعه دانست.

۳ - ۳ - ۳ اقلیت های مذهبی (آزادی در دین و مذهب)

یکی از مهم ترین بخش های آزادی طبق تعریف جهانی آن و همچنین طبق تعریفی که دین اسلام ارائه می دهد، آزادی در دین است. چنان که در متن قرآن کریم هم بر این نکته تصریح شده است؛ آن جا که می فرماید: « لا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ ... »^۱

هر کشوری مذهب رسمی مخصوص خود را دارد که عمده ی مردم آن کشور هم به آن مذهب گرویده اند. در این میان عده ای هستند که به ادیان دیگر معتقدند و از نظر تعداد کمتر اند. به این افراد اقلیت مذهبی می گویند. یکی از شاخص هایی که می توان به کمک آن بررسی کرد که مردم یک جامعه تا چه حد در انتخاب دین خود آزادند، وضعیت اقلیت های مذهبی است. دین رسمی جمهوری اسلامی ایران، اسلام و مذهب رسمی آن شیعه ی ۱۲ امامی است. حال باید دید با این وجود وضعیت سایر ادیان در ایران چگونه است و آن ها تا چه حد آزادی دارند.

۳ - ۴ شاخص های مردم سالاری دینی

برخی افراد در تعریف مردم سالاری دینی، آن را یک واژه ی مرکب از دو واژه ی مردم سالاری و دین دانسته اند در حالی که با توجه به بیانات مقام معظم رهبری که در واقع ابداع کننده ی این واژه هستند، مردم سالاری از بطن دین گرفته شده است و اجرای دین در جامعه فقط به واسطه ی مردم میسر است. ایشان تاکید بسیاری در استفاده از واژه ی مردم سالاری دینی به جای دموکراسی دارند و مردم سالاری دینی را متفاوت با دموکراسی غربی می دانند.

در واقع مردم سالاری دینی نوعی از دموکراسی است؛ در نظام دموکرات، اصل بر حکومت مردم است و مردم در تعیین سرنوشت حکومت و در واقع سرنوشت خودشان نقش دارند. برخی شاخص های مردم سالاری دینی به شرح زیر می باشد:

^۱ بقره/ ۲۵۶

۳ - ۴ - ۱ حکومت عدد

حکومت عدد به این معناست که در یک جامعه اکثریت افراد تعیین کننده ی سرنوشت جامعه باشند. این امری است که باید در ساختار های حکومت مردم سالار گنجانده شود. به این معنا که همواره یک روند طبیعی و فرایند قانونی برای نقش آفرینی مردم در اداره ی حکومت وجود داشته باشد. در کشور ما فرایندی که برای تحقق حکومت عدد پایه ریزی شده، انتخابات است. این انتخابات به معنای یک رقابت سالم و عادلانه بین احزاب و جریان های سیاسی مختلف برای بدست گرفتن قدرت اجرایی و تصمیم گیری در کشور است. در واقع کسی شایسته ی بدست گرفتن بخشی از قدرت است که علاوه بر تایید صلاحیت توسط مراجع مربوطه، مورد قبول مردم نیز باشد.

۳ - ۴ - ۲ رضایت مردم

چنان که گفتیم، در حکومت اسلامی، مردم اصالت و موضوعیت دارند و لذا رضایت مردم از امور مهم و ضروری تلقی می شود که حکومت مردم سالار باید به آن بپردازد.

مردم باید از زندگی ذیل حکومت احساس رضایت کنند. یکی از فاکتور های رضایت مردم این است که احساس کنند خواسته هایشان از حکومت، تا حد مطلوبی برآورده شده است، فاکتور های دیگری نیز بر این رضایت مندی موثر است از جمله پاسخگویی مسئولین، اشرافی نبودن آن ها و از طرفی مردم باید حق داشته باشند در صورت نارضایتی، نارضایتی خود را ابراز کنند. یعنی باید راهکاری در نظر گرفته شود تا مردم بتوانند به طور قانونی به اعتراض و مطالبه ی حقوق خود بپردازند.

یکی دیگر از شاخص های رضایت مردم، میزان همکاری آن ها با حکومت در حوزه های مختلف از جمله انتخابات است. پس میزان مشارکت مردم در انتخابات را می توان یکی از شاخص های رضایت مردم در نظر گرفت.

۳ - ۴ - ۳ قانونمداری (التزام عملی به قانون اساسی)

چنان که در گزارش های قبلی بررسی شد، در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، تاکید بسیاری بر مردم سالاری دینی شده است. از این رو عمل به قانون اساسی می تواند متضمن تحقق مردم سالاری در جامعه باشد. از طرفی وجود چهارچوبی برای تصمیم گیری مردم در حکومت، الزامی به نظر می رسد؛ چرا که در صورت نبود این چهارچوب ها، ممکن است اکثریت مردم حکومت را بدست گیرند و با اقلیت رفتار ظالمانه داشته باشند و در واقع جامعه دچار آسیبی به نام استبداد اکثریت شود. لذا با عمل به قانون اساسی می توان مطمئن شد که ضمن اجرای مردم سالاری، جامعه از آسیب های مردم سالاری در امان خواهد ماند.

۳ - ۴ - ۴ آزادی اندیشه و آزادی بیان

یکی دیگر از ویژگی های حکومت مردم سالار، آزادی اندیشه و بیان است چرا که مردم حق دارند حقایق را بفهمند تا بتوانند به درستی سرنوشت جامعه را رقم بزنند. به این منظور، باید رسانه هایی آزاد وجود داشته باشند که فاقد وابستگی های حزبی و جناحی و دارای استقلال از راس قدرت باشند. چهارچوب عملکرد این رسانه ها را نیز قانون مشخص می کند. از طرفی چنان که گفته شد مردم علاوه بر این که باید آگاه شوند باید بتوانند اندیشه ها و عقاید خود را بیان کنند.

نکته ای که بسیار حائز اهمیت است، این است که آزادی مطلق در جامعه ایجاد هرج و مرج و آشفتگی می کند و آزادی مطلق عده ای می تواند باعث سلب آزادی سایرین شود. در حوزه ی آزادی بیان هم، چنین است. به همین دلیل است که در کشورهای مختلف، حدود آزادی بیان با توجه به مقررات همان کشور معین می شود و حتی آن هایی که بیش از همه داعیه ی آزادی بیان دارند، به آزادی بیان مطلق قائل نبوده و در چهارچوب قوانین کشورشان به مردم و رسانه ها آزادی می دهند.

۳ - ۵ دفاع از محرومین و مستضعفین

از زمانی که اولین جرقه های انقلاب اسلامی زده شد، مردم و بویژه محرومین و قشر مستضعف جامعه. انقلاب را از خودشان می دانستند. به همین جهت بود که به دست این مردم بساط یک رژیم پادشاهی ۲۵۰۰ ساله از ایران برچیده شد. امام (ره) همواره بر دفاع از محرومین تاکید داشتند تا آن جا که جهان را به دو دسته ی مستضعف و مستکبر تقسیم بندی می کردند و بیان می داشتند که ما یار مستضعفین و محرومین هستیم و با مستکبران سر سازش نداریم.

۳ - ۵ - ۱ میزان فقر مطلق در جامعه

طبق تعریف بانک جهانی، فقر مطلق به معنای دارا بودن درآمد روزانه ی کمتر از ۱۱,۹ دلار است. در سال های اخیر شاهد کاهش افراد مبتلا به فقر مطلق در جهان هستیم.^۱

در واقع فقر مطلق، معیاری جهانی است که به کمک آن می توان از وضعیت ضعیف ترین قشر جامعه یعنی همان مستضعفین اطلاع پیدا کرد. مشخصا کاهش این میزان نشان از برقراری نسبی عدالت در جامعه دارد.

جمهوری اسلامی از ابتدا در پی دفاع از حقوق محرومین بوده است اما باید دید چقدر در این راه موفقیت کسب کرده است.

^۱ <http://www.ireconomy.ir>

۳ - ۵ - ۲ دسترسی به خدمات بهداشتی و درمانی

یکی از مسائلی که همواره جوامع بشری مخصوصا کشورهای در حال توسعه با آن روبرو بوده اند، مسائل بهداشتی و درمانی است. این مشکلات، در زمان جنگ های جهانی اول و دوم به اوج خود رسیده بود؛ در آن زمان ایران گرچه خود را بی طرف اعلام کرد، اما به کرات مورد هجوم بیگانگان قرار گرفت. نمونه ی آن وضعیت اسفناک مردم ایران در زمان قحطی بی سابقه ای که در پی حمله ی انگلیسی ها روی داد. در این زمان، ابتدا مشکلات تغذیه گریبان گیر مردم شده بود و سپس این مشکلات موجب بروز بیماری های خطرناکی چون وبا گردید و سرانجام به مرگ عده ی زیادی از ایرانیان منجر شد.

با ظهور جمهوری اسلامی، رفاه و آسایش مردم و خصوصا مستضعفین در دستور کار حکومت قرار گرفت. لذا نگاهی به کارنامه ی روشن جمهوری اسلامی در این زمینه نشان دهنده ی اهمیت و توجه اسلام و حکومت اسلامی به مردم است.

۳ - ۵ - ۳ گازرسانی قبل و بعد از انقلاب

امروزه انرژی نقش تعیین کننده ای در سرنوشت کشور ها دارد و همواره تامین انرژی مورد نیاز برای بخش های مختلف کشور از اساسی ترین دغدغه های حاکمان بوده است؛ تا جایی که بسیاری از منازعات داخلی و خارجی کشور ها بر سر انرژی بوده است.

گاز طبیعی امروزه در جهان انرژی برتر محسوب می شود.^۱ از طرفی ایران با داشتن ۲۸/۳ تریلیون مترمکعب از این منبع با ارزش، پس از روسیه دومین کشور از نظر حجم ذخایر گاز طبیعی است.^۲ از این رو مدیریت استخراج، پالایش، پخش و مصرف این نعمت خدادادی اهمیت زیادی دارد تا جایی که می توان به عنوان یکی از مطالبات اصلی مردم نسبت به حکومت و در واقع یکی از مهمترین وظایف حکومت اسلامی به آن اشاره کرد.

۳ - ۶ شاخص های عدالت

تا کنون شاخص های مختلفی در ارتباط با مساله ی عدالت تدوین شده که بعضی از آن ها واقعا منطبق بر مفهوم اسلامی عدالت و برخی مغایر با آن و صرفا در محدوده ی دیدگاه تدوین کنندگان بوده است.

به نظر می رسد به علت گستردگی زیاد مسئله ی عدالت، برای دستیابی به شاخص های عدالت، تقسیم بندی عدالت به موارد زیر راهگشا باشد:

^۱ <https://donya-e-eqtesad.com>

^۲ <https://donya-e-eqtesad.com>

ضریب جینی

صرف نظر از میزان درآمد مردم و دولت‌ها و تغییرات آن در طول زمان، نکته‌ی دیگری که تاثیر بسزایی بر تعاملات دولت - ملت در هر کشوری دارد، توزیع عادلانه‌ی ثروت است. ممکن است کشوری از نظر درآمد سطح پایینی داشته باشد اما چون در تقسیم و توزیع عادلانه‌ی ثروت خوب عمل کرده، موجب رضایت و همراهی مردم با حکومت شود. از طرفی ثروت زیاد هم اگر به طور غیر عادلانه توزیع شود، باعث ناراحتی و خشم مردم و خصوصا مستضعفین هر جامعه خواهد شد. نظیر جنبش وال استریت یا همان جنبش ۹۹ درصدی که در کشور به ظاهر پیشرفته‌ای مثل آمریکا به چالشی جدی برای دولتمردان تبدیل شده بود.

سنجش این که منابع مالی به چه میزان در کشور عادلانه توزیع شده اند، به کمک شاخصی اقتصادی به نام ضریب جینی میسر است.

۳ - ۶ - ۲ نرخ بیکاری

یکی دیگر از شاخص‌های عدالت اقتصادی در کشور نرخ بیکاری است. نرخ بیکاری نسبت بیکاران را به جمعیت فعال مشخص می‌کند. یکی از وظایف هر حکومتی تامین شغل برای نیروهای فعال آن جامعه و به خصوص جوانان است. وضعیت اشتغال مردم می‌تواند بر مسائل مختلفی از جمله اعتیاد، ازدواج و طلاق، جرایم اقتصادی و ... تاثیر بگذارد. از این رو این شاخص را می‌توان برای سنجش میزان توفیق حکومت در بسیاری از امور مورد بررسی قرار داد.

۳ - ۶ - ۳ عدالت جنسیتی

عدالت در حوزه‌های مختلفی مطرح است از جمله عدالت جنسیتی که به معنای برخورد عادلانه با جنس مونث و مذکر و توزیع عادلانه‌ی امکانات مادی و معنوی بین آنهاست. نکته‌ای که باید مورد توجه قرار گیرد این است که عدالت جنسیتی به معنای برابری جنسیتی نیست. تفاوت‌های مهمی در خلقت مردان و زنان وجود دارد. در واقع زن و مرد هر کدام هویت جنسیتی مستقلی دارند که باید در سنجش حقوق و وظایف هر کدام لحاظ شود.

با این وجود، عدم درک درست از جایگاه زن و مرد، در بسیاری از کشورها و از جمله در ایران قبل از انقلاب باعث رفتارهای نادرست با آن‌ها شده است. مشکل عمده‌ای که در این موارد پیش می‌آید این است که زن به کالایی و ابزاری برای ارضای نیازهای جنس مخالف تبدیل می‌شود؛ این اتفاق گرچه حتی بعضا برای خود بانوان هم

جذابیت دارد، اما در مرحله ی اول به نابودی شخصیت زنان جامعه و در نهایت نیز به تباهی کامل جامعه و خصوصا قشر جوان می انجامد.

در این میان با بررسی یک سری فاکتورها و شاخص ها می توان دریافت که وضع زنان در ایران قبل و بعد از انقلاب چطور بوده است. از جمله این که زنان در جامعه ی ایران چقدر از حق تحصیل، داشتن مناصب و مسئولیت های مهم، شرکت در رقابت های علمی و ورزشی و کسب افتخارات متعدد و ... برخوردار بوده و هستند. در نهایت می توان قضاوت کرد که آیا جمهوری اسلامی طرفدار زن و پیشرفت زنان و در صدد هویت بخشی به آنان است یا قصد جلوگیری از پیشرفت زن و پایمال کردن حقوقش را دارد.

۳ - ۶ - ۴ عدالت آموزشی

یکی از وظایف هر حکومت، تامین شرایط تحصیل برا همه ی آحاد جامعه است؛ به طوری که همه ی جمعیت کشور اعم از شهری و روستایی و زن و مرد به امکانات لازم برای تحصیل دسترسی داشته باشند. از این رو نسبت تعداد باسوادان در جامعه به جمعیت کل کشور، می تواند شاخص خوبی برای سنجش میزان تحقق عدالت آموزشی باشد.

از طرفی تعداد باسوادان در شهر و روستا معمولا اختلافاتی باهم دارند که نشان از میزان توجه یا عدم توجه حاکمان به مستضعفین و محرومان جامعه است.

۳ - ۷ شاخص های معنویت در جمهوری اسلامی

انقلاب اسلامی، از ابتدا رشد معنویت در جامعه را یکی از اهداف اساسی خود معرفی کرد که این مهم، در بیانات امام خمینی (ره)، مقام معظم رهبری و همچنین در شعارهایی که انقلابیون ۵۷ سر می دادند، هویدا است. متأسفانه رشد معنوی را نمی توان به سادگی و با آمار و ارقام مشخص نمود چرا که در واقع رشد معنوی فرایندی است که در قلب و روح انسان اتفاق می افتد؛ اما از این اتفاق روحانی و جوشش درونی بعضا فعالیت هایی بروز می کند که تاحدی نشان دهنده ی آن معنویت درون است. در سال های پس از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی، از این موارد کم نداشته ایم که برای نمونه به چند مورد از آن ها اشاره می شود.

۳ - ۷ - ۱ تعداد حضور مردم در مراسم مذهبی

در جامعه ی امروز، با وجود همه ی مشغله ها و دغدغه هایی که هرکسی را به خودش مشغول می کند، ممکن است تصور شود که حضور و وقت گذاشتن مردم برای مسائل دینی کمتر شده است. خصوصا با در نظر گرفتن

تهاجم فرهنگی که دشمن به طور جدی آن را انجام می دهد. حال باید دید آیا واقعا این حضور کمتر شده است یا خیر.

در این بخش دو مثال را بررسی می کنیم:

۱ - حضور بی نظیر مردم در مراسم اعتکاف

۲ - حضور ۲ میلیون نفری مردم در پیاده روی اربعین

۳ - ۷ - ۲ شکل گیری حرکت های انسان دوستانه ی مردم نهاد

یکی دیگر از شاخص هایی که نشان می دهد معنویت و به معنای عام تر انسانیت در یک جامعه تا چه حد تقویت یا تضعیف شده است، حضور مردم در حرکت های انسان دوستانه ی مردم نهاد است. این حرکت ها وقتی به شکل تشکیلاتی و سازمان یافته اما مردمی باشند، به آن ها سمن (سازمان مردم نهاد) گفته می شود. یکی از مصادیق سازمان های مردم نهاد در کشور ما گروه های جهادی هستند.

۴ - میزان پیشرفت جمهوری اسلامی در هریک از شاخص ها

۴ - ۱ پیشرفت جمهوری اسلامی از نظر استقلال

در پی دریافتن شاخص های مربوط به استقلال، حال می توان گفت که با توجه به این شاخص آیا در این زمینه پیشرفت داشته ایم یا خیر، در واقع باید دید جمهوری اسلامی تا چه حد توانسته به این شعار خود جامه ی عمل بپوشاند.

۴ - ۱ - ۱ استقلال سیاسی

استقلال سیاسی، یعنی این که امروز کسانی بر این مملکت حکومت می کنند که مردم می خواهند.^۱

وقتی به بررسی وضع کنونی جمهوری اسلامی و مقایسه ی آن با ۴۰ سال پیش می پردازیم، بیشتر به عمق بیانات رهبر معظم انقلاب پی می بریم. تاریخ قبل از انقلاب حقایق تلخی را از وضعیت این ارزش اساسی اسلامی به ما می نمایاند. از غارت نفت ایران توسط انگلیس تا نشان دادن یک نظامی بی سواد، خشن و بی اعتنا به ارزش های اسلامی به عنوان شاه ایران و بعد اعطای حکومت به صورت موروثی به پسرش، تا حمله ی نظامی به پادگان نوژه،

^۱ بیانات مقام معظم رهبری در دیدار جمعی از کارگزاران و معلمان ۱۵/۰۲/۱۳۷۲

کودتای ۲۸ مرداد، جدا کردن قسمتی از خاک کشور (بحرین کنونی) به واسطه ی شاه خائن و ... همه و همه از مصادیق عدم استقلال سیاسی در کشور ما بود.

امروزه در آستانه ی ۴۰ سالگی انقلاب، ارزیابی میزان تحقق این آرمان بیش از پیش امید را در دل انسان زنده می کند.

برادران و خواهران عزیز! کشور ایران، قبل از پیروزی انقلاب اسلامی، یک کشور وابسته بود. این وابستگی، بخصوص در پنجاه و چند سالی که نظام منحوس و فاسد پهلوی بر سر کار بود، به اوج خود رسیده بود.^۱

۴-۱-۲ احترام و ارزش مردم در نگاه مسئولین نظام

برای بررسی میزان پیشرفت ایران بعد از انقلاب به بررسی برخی اظهارنظرهای شاه و سپس امام و مقام معظم رهبری می پردازیم.

از اظهارنظرهای محمدرضا شاه درباره مردم ایران می توان به موارد زیر اشاره کرد:

«این مردم قادر به انجام هیچ چیز نیستند، مثل گوسفندان می مانند.»^۲

شاه معتقد بود که اگر آثار تمدن در ایران دیده می شود از برکت خاندان پهلوی است. او می گفت: «مردم ایران از معدود ملل عقب افتاده ی جهان بودند که حتی عادت به شست و شوی دست و صورت خود را نداشتند و این پدرش رضاخان بود که مردم را به شستن دست و صورت و نظافت شخصی عادت داد.»^۳

ملکه ی مادر، مردم ایران را مردمی «حسود»^۴ و «مذبذب» می دانست که حتی حکومت کردن بر آنان افتخار نداشت.^۵

حال می توان به بررسی بیانات امام(ره) و مقام معظم رهبری پرداخت :

امام خمینی(ره):

«در هر صورت ما باید دنبال این معنا باشیم که مردم را نگه داریم و همین طوری که آقایان می گویند بدون پشتیبانی مردم نمی شود کار کرد.»^۶

^۱ بیانات مقام معظم رهبری در مراسم ششمین سالگرد رحلت امام خمینی (رحمه الله علیه) ۱۴/۰۳/۱۳۷۴

^۲ فریده دیبا، دخترم فرح، ترجمه ی الهه رئیس فیروز، انتشارات به آفرین، تهران، ص ۳۳۸

^۳ فریده دیبا، دخترم فرح، ترجمه ی الهه رئیس فیروز، انتشارات به آفرین، تهران، ص ۳۹۲

^۴ تاج الملوک، آیرملو پهلوی، خاطرات ملکه ی پهلوی، انتشارات به آفرین، تهران، ۱۳۸۰، ص ۳۵۲

^۵ تاج الملوک، آیرملو پهلوی، خاطرات ملکه ی پهلوی، انتشارات به آفرین، تهران، ۱۳۸۰، ص ۳۵۲

^۶ صحیفه امام، ج ۱۹، ص ۳۷ / ۴ / ۶ / ۶۳

«ما خواهان استقرار یک جمهوری اسلامی هستیم و آن حکومتی است متکی به آراء عمومی، مشکل نهایی حکومت با توجه به شرایط و مقتضیات کنونی جامعه ما توسط خود مردم تعیین خواهد شد.»^۱

امام خامنه ای (مدظله): ذهنی که می تواند موشک نقطه زن با برد ۲ هزار کیلومتر بسازد چطور نمی تواند مشکل خودروی کشور را حل کند؟!^۲

«از اول انقلاب تا امروز هر وقتی هر کاری را محول به مردم کردیم، آن کار پیش رفته است. هر کاری را انحصاری در اختیار مسئولان و رؤسا و مانند این ها قرار دادیم، کار متوقف مانده است. ... اگر متوقف نموده است، کند پیش رفته است؛ اما کار دست مردم که افتاد، مردم کار را خوب پیش می برند.»^۳

چنان که کاملاً مشهود است، در رژیم استبدادی شاه و تفکر حاکم بر آنها، مردم اندک ارزش و احترامی ندارند و همه باید در خدمت رفاه شاه و اطرافیانش باشند اما برعکس، در تفکر انقلابی امام و مقام معظم رهبری، مردم اصالت دارند و این مسئولین هستند که باید در خدمت مردم باشند.

۴ - ۱ - ۳ استقلال امنیتی

توانمندی دفاعی (بازدارندگی نظامی)

برای هر کشور مستقل، توانمندی دفاعی یکی از مهمترین عوامل سنجش اقتدار کشور است. در صحنه ی مناسبات بین المللی امروز، کشوری که قدرت نداشته باشد یا باید به نوعی مستعمره ی ابرقدرت ها شود یا اگر بخواهد مستقل باشد مسیر سخت و حتی شاید ناممکنی را در پیش رو خواهد داشت. ما در زمان پهلوی، راه اول را انتخاب کرده بودیم. همه جور تسلیحات نظامی و ادوات جنگی هم داشتیم، ولی هیچ کدام برای خودمان نبود. سرمایه ی مملکت اعم از نفت و سایر منابع کشور را می فروختیم تا از بیگانگان سلاح بخریم. حتی توانایی استفاده از خیلی از این سلاح ها را نداشتیم؛ مثلاً موشک هایی داشتیم که برای استفاده از آن ها حتماً باید از متخصصان خارجی استفاده می کردیم.

با وقوع انقلاب و شروع جنگ تحمیلی، حاج حسن تهرانی مقدم و تیمش شروع به پرتاب موشک های به جا مانده از افسران لیبیایی کرده و چندی بعد در سال ۱۳۶۶ موفق می شوند اولین موشک بومی به نام نازعات را بدون کمک بیگانگان بسازند. پس از جنگ، ایران به تدریج به قدرت موشکی اول منطقه تبدیل شد و در جمع معدود قدرت های موشکی جهان قرار گرفت.

^۱ صحیفه امام، ج ۶، ص ۴۹۷-۴۹۸، ۱۰ / ۸ / ۵۷

^۲ <https://www.fardanews.com/fa/news/515870>

^۳ بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با مردم آذربایجان، ۱۳۹۳/۱۱/۲۹

امروزه یکی از مهمترین پیشرفت های بعد از انقلاب، پیشرفت در حوزه ی صنایع موشکی و به طور کلی صنایع دفاع است.

۴ - ۱ - ۴ عزت ملی و خودباوری

عزت ملی چیست؟ عزت ملی عبارت است از اینکه یک ملت در خود و از خود احساس حقارت نکند. نقطه‌ی مقابل احساس عزت، احساس حقارت است؛ یک ملت وقتی به درون خود - به سرمایه‌های خود، به تاریخ خود، به موارث تاریخی خود، به موجودی انسانی و فکری خود - نگاه میکند، احساس عزت و غرور کند، احساس حقارت و ذلت نکند.^۱

مفهوم عزت ملی را می توان به نوعی ذیل استقلال تعریف کرد. وقتی یک ملت اعتماد به نفس دارد، احساس هویت می کند، خودباوری دارد و فکر و اندیشه اش متعلق به خودش است این جامعه دارای عزت ملی است.

در زمان پهلوی، ملت ایران احساس هویت و خودباوری نداشت؛ نقل معروفی است که آن زمان، خود مردم می گفتند که «ایرانی یک آفتابه هم نمی تواند بسازد». همین تفکر که از حاکمان به مردم سرایت کرده بود، سبب شده بود که ما به دنبال پیشرفت در حوزه های مختلف علمی، صنعتی و ... نرویم و همواره به بیگانگان وابسته باشیم.

۴ - ۱ - ۵ تمامیت ارضی:

آمریکا به عنوان ابرقدرت اول جهان سال هاست از طرق مختلف در پی ضربه زدن به ایران اسلامی است؛ چرا که ایدئولوژی و خط فکری ایران اسلامی و به تبع آن شیوه ی تعاملاتش با کشورهای گوناگون کاملاً متفاوت و مخالف با آمریکاست و مشخصاً وجود چنین کشوری منافع آمریکا را به خطر می اندازد. به علاوه، در اظهار نظر های دولتمردان آمریکا می توان به خوبی این عداوت را مشاهده کرد چنان که گهگاه حرف از گزینه ی نظامی و حمله به ایران می زنند؛ اما شیطان بزرگ تاکنون جرئت حمله نظامی به جمهوری اسلامی را نداشته است که قطعاً این دستاورد بزرگ از ثمرات انقلاب اسلامی است.

۴ - ۱ - ۶ استقلال آموزشی

در زمان پهلوی، ما حتی نظام آموزشی مخصوص خود نداشتیم. یعنی تربیت دانش آموزان و دانشگاهیان کشورمان توسط غربی ها مدیریت می شد.

^۱ ۲۲/۰۲/۱۳۸۸

بعد از انقلاب اکثر رشته ها و طرح دروس توسط خود دانشگاه ها تهیه و ارائه شد و چون بعد از انقلاب آموزش عالی به سمت همگانی شدن پیش رفت این موضوع باعث افزایش آمار دانش اندوزان در کشور شد. به طوریکه در سال ۱۳۵۷ با وجود جمعیت ۳۶ میلیونی حدود ۱۷۷ هزار دانشجو در کشور بود که به برکت انقلاب اسلامی در حال حاضر بیش از ۴ میلیون دانشجو داریم و این نشان دهنده وجود ظرفیت عظیمی برای ادامه تحصیل جوانان فراهم شده است.^۱

کسب رتبه های علمی در منطقه و جهان اسلام هم در این چند سال یعنی بعد از انقلاب شکوهمند اسلامی صورت پذیرفته است. طبق آمار سهم ایران در تولید علم در سال ۵۷ فقط ۰/۱ درصد بوده و در سال ۹۵ به ۱/۸ رسیده است.^۲

۴ - ۱ - ۷ استقلال اقتصادی

در بخش قبل با مفهوم استقلال اقتصادی آشنا شدیم. حال به چند مثال از پیشرفت های اقتصادی جمهوری اسلامی اشاره می کنیم.

__ در حوزه ی تولید برق پس از انقلاب به چنان پیشرفتی دست پیدا کردیم که امروز در جمع صادرکنندگان برق قرار گرفته ایم.

__ در بین همه ی صنایع، پیشرفت صنایع دفاعی کشور بیش از بقیه بوده که دلیل عمده ی آن را می توان محدودیت های موجود در واردات کالاهای مورد نیاز این حوزه برشمرد؛ در میان صنایع دفاعی هم رشد صنایع موشکی به لطف اعتماد به نسل جوان و انقلابی و زحمات مجاهدانی چون شهید تهرانی مقدم بسیار بیشتر بوده است.

__ ساخت ماهواره هم جز فعالیت های مهم صنایع دفاعی بعد از انقلاب اسلامی بود که با جمع کردن دانشگاهیان و انتخاب نخبگان به این هدف خطیر دست یافتیم و به پیشرفت های خوبی رسیدیم. اما صناعی را که به مدیران دولتی سپردیم نتوانستند در این سال ها به بهره روی و پیشرفت مورد نظر دست یابند و اجرایی نشدن اصل ۴۴ قانون اساسی و خصوصی سازی بر این امر دامن زد.^۳

__ یکی دیگر از حوزه هایی که کشور توانست بعد از انقلاب در آن رشد ویژه ای را تجربه کند، صنایع هسته ای بود. قبل از انقلاب هیچ گونه تولیدات هسته ای نداشتیم و قرار بود یک نیروگاه توسط آلمانی ها با پول نفت ساخته

^۱ <http://www.stnews.ir/content/news/54265>

^۲ همان

^۳ <https://www.yjc.ir/fa/news/6413188>

شود، اما پس از انقلاب صنعت هسته‌ای پیشرفت شگرفی داشت و به علوم صلح‌آمیز هسته‌ای دست یافتیم که بسیار در زمینه‌های مختلف علمی کاربردی بود.^۱

۴ - ۳ میزان پیشرفت کشور در حوزه ی آزادی

چنان که اشاره شد، آزادی از ابتدا جزو شعارهای اصلی انقلابیون ۵۷ بود که دقیقاً از متن اسلام سرچشمه می‌گرفت. این طور نبود که جمهوری اسلامی به خاطر جلب رضایت مردم آن‌ها را آزاد بگذارد. در واقع به اعتقاد علمای اسلام همچون امام(ره)، تحقق اسلام در گرو وجود آزادی است. پس طبیعتاً یکی از وظایف حکومت دینی اسلامی فراهم کردن این آزادی برای مردم خواهد بود. با دانستن شاخص‌های ارزیابی میزان آزادی در یک جامعه، حال باید ببینیم این شاخص‌ها در کشور ما و بعد از انقلاب اسلامی تا چه حد رشد داشته‌اند.

۴ - ۳ - ۱ شاخص آزادی مطبوعات

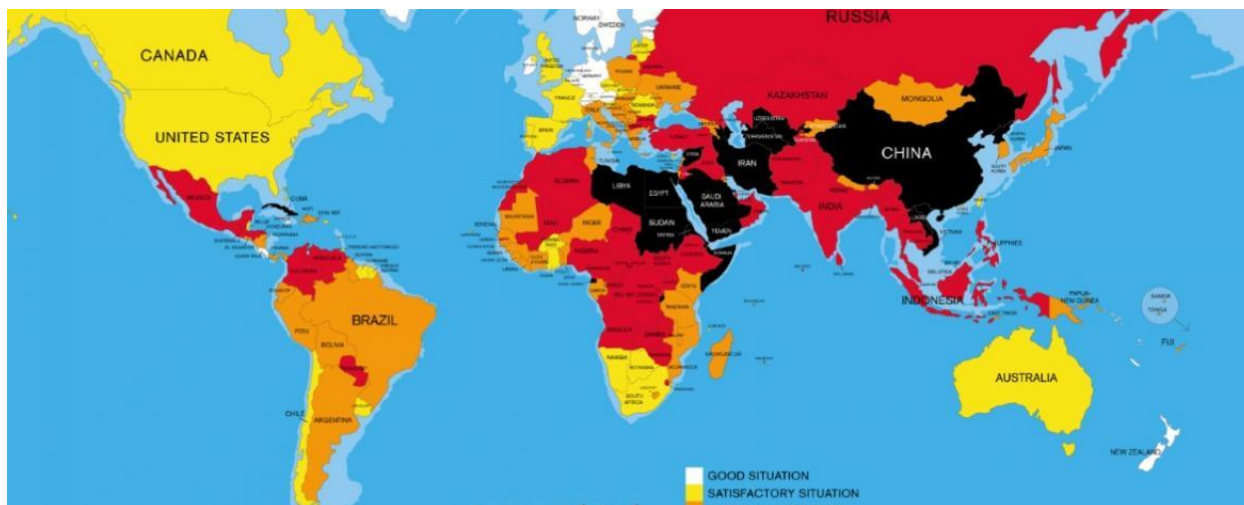
جمهوری اسلامی ایران خودسرانه ده‌ها روزنامه‌نگار و وب‌نگار را با اتهام‌هایی چون "اقدام علیه امنیت ملی" و یا حتی "فساد اخلاقی"، بازداشت و زندانی می‌کند. چهار رتبه فرارفتن ایران در فهرست رده‌بندی نه به علت بهبود جدی آزادی اطلاع‌رسانی در کشور که به دلیل بدتر شدن وضعیت دیگر کشورها و جهشی مکانیکی است. ایران در سال گذشته نیز همچنان یکی از ۵ زندان بزرگ جهان برای فعالان رسانه‌ای بود. به دلیل شرایط بسیار ناگوار زندان‌ها و محروم بودن زندانیان از حق درمان بسیاری از زندانیان عقیدتی و از این میان روزنامه‌نگاران برای ابتدایی‌ترین خواست‌های خود مجبور می‌شوند که دست به اعتصاب غذا بزنند. اینگونه در سال گذشته دست‌کم ده روزنامه‌نگار جان خود را به خطر انداختند. در سال گذشته همچنان احضار و بازداشت‌ها روزنامه‌نگاران و صدور احکام سنگین ادامه داشت. برخی از روزنامه‌نگارانی که خودسرانه بازداشت و نامنصفانه در دادگاه‌هایی ناعادلانه محاکمه و محکوم شده بودند پس از سپری کردن مدت محکومیت خود آزاد شدند. حکومت ایران مجازات‌های غیر انسانی و قرون وسطایی مانند شلاق زدن را همچنان اجرا می‌کند. در سال میلادی ۲۰۱۶ دست‌کم چهار روزنامه‌نگار را دستگاه قضایی به تحمل شلاق محکوم کرد. علی‌خامنه‌ای رهبر جمهوری اسلامی ایران در فهرست دشمنان آزادی رسانه‌های گزارش‌گران بدون مرز است.^۲

رتبه ی ایران در سال ۲۰۱۷ طبق این شاخص، ۱۶۵ از ۱۸۰ کشور می‌باشد.^۳

^۱ <https://www.yjc.ir/fa/news/6413188>

^۲ <https://rsf.org/persan>

^۳ <https://rsf.org/persan>

شکل ۱: رتبه بندی کشورهای جهان از نظر شاخص آزادی مطبوعات^۱

۴ - ۳ - ۲ تعداد رسانه های فعال

مطبوعات در دوره ی ۱۷۰ ساله ی حضور خود در ایران، دوره ی پر فراز و نشیبی را طی کرده اند؛ اگر از نخستین نشریه ی ایرانی که به نام «کاغذ اخبار» منتشر می شد و البته یک نشریه ی مولود دربار بود، بگذریم، تا ۷۰ سال پس از آن، یعنی انقلاب مشروطه، به دلیل فضای استبدادی موجود، رشد چندانی در نشریات دیده نمی شود. در زمان مشروطه، اوضاع کمی بهتر شد اما تا وضع مطلوب فاصله ی درازی وجود داشت تا این که حکومت به دست خاندان پهلوی سپرده شد. در زمان پهلوی، افزایش چندانی در تعداد نشریات موجود اتفاق نیفتاد که البته همین افزایش اندک هم عمدتاً شامل نشریات عامه پسند و هوامگرا با محتوای مبتذل بود. به علاوه ی این که کنترل شدیدی بر همین تعداد نشریات موجود وجود داشت تا جایی که تیترهای نشریات به طور مستقیم توسط وزارت اطلاعات و ساواک چک می شد.

امروزه، به برکت انقلاب اسلامی و اعتقاد واقعی مسئولین نظام به آزادی بیان، اوضاع خیلی متفاوت شده است. سید محمدرضا دربندی، مدیر کل مطبوعات داخلی وزارت ارشاد، اعلام کرد: در حال حاضر ۹۳۰۰ رسانه در کشور فعال اند که از وزارت ارشاد مجوز دارند. ۲۳۰۰ خبرگزاری و پایگاه خبری در سطح کشور وجود دارد که ۱۳۰۰ تای آن ها فعال هستند؛ از این بین ۳۰ مورد خبرگزاری و بقیه پایگاه خبری می باشند. این تعداد، از تعداد کل خبرگزاری های اتحادیه ی اروپا بیشتر است! همچنین در جمهوری اسلامی ایران، ۷۰۰۰ نشریه وجود دارد که از این تعداد ۳۸۰۰ نشریه فعال اند.^۲

^۱ <https://rsf.org/persan>

^۲ <https://www.tasnimnews.com/fa/news/1397/05/20/1799905>

۴ - ۳ - ۳ اقلیت های مذهبی (آزادی در دین و مذهب)

دین رسمی ایران از زمان حمله ی اعراب اسلام بوده است. در حکومت های پادشاهی از جمله پهلوی، شاه و اطرافیان خود را مالک مردم و همه ی مسائل مربوط به آنها می دانستند تا جایی که از تعرض به عقاید و ادیان مردم نیز باکی نداشتند. نمونه ی آن را می توان در قضیه ی کشف حجاب مشاهده کرد؛ با این اوصاف، مسلمانان هم در دوره ی پهلوی آزادی لازم را نداشتند چه رسد به اقلیت های دینی. با ظهور جمهوری اسلامی، اقلیت ها و حقوقشان جدی گرفته شدند. چنان که اقلیت هایی که در اصل ۱۳ قانون اساسی به رسمیت شناخته شده اند، حقوق آن ها در اصل های ۲۶ و ۶۷ قانون اساسی، و همچنین در بسیاری قوانین دیگر به رسمیت شناخته شد، در مجلس شورای اسلامی کرسی هایی در اختیارشان قرار داده شد و حتی امروزه در پایتخت جمهوری اسلامی محله هایی وجود دارد که اکثریت افراد آن ها را اقلیت ها تشکیل می دهند.

مثال های وجود آزادی در جمهوری اسلامی بسیار است؛ امروزه هر ایرانی به راحتی از عالی ترین مقامات جمهوری اسلامی انتقاد می کند بدون این که آسیبی متوجه او شود، حتی برخی افرادی که مغرضانه و عمدا دست به تشکیلات سازی و تبلیغات علیه جمهوری اسلامی زده اند، امروز آزادانه در همین کشور زندگی می کنند و تا وقتی که دست به نبرد سخت و از بین بردن امنیت مردم نزنند آزادند.

۴ - ۴ پیشرفت کشور در حوزه ی مردم سالاری دینی

با توجه به شاخص هایی که برای مردم سالاری دینی در جامعه برشمردیم، حال می توان میزان موفقیت جمهوری اسلامی در این حوزه را سنجید. لذا تک به تک شاخص هایی که برشمردیم را بررسی می کنیم.

۴ - ۴ - ۱ حکومت عدد

در کشور ما، از بدو ظهور انقلاب اسلامی مردم در تعیین سرنوشت کشور به ایفای نقش پرداختند. تا قبل از آن، همه کاره ی حکومت شخص شاه و اطرافیان او بودند. در واقع نوعی از مردم سالاری که در اسلام برآن تاکید شده و در جامعه ی ما نیز پیاده می شود، تا قبل از انقلاب اسلامی سابقه نداشت. حتی در جوامعی دموکراسی حاکم بود اما تفاوت میان دموکراسی و مردم سالاری دینی که در اسلام و همچنین در سخنان امام و مقام مهظم رهبری بر آن تاکید شده است، بسیار است؛ دموکراسی شیوه ای از حکومت داری است که به وسیله ی آن می توان مردم را از حکومت راضی نگه داشت تا جلوی اعتراض آن ها گرفته شود. در واقع برای بقای حکومت یک توجه تشریفاتی به مردم می شود. اما در مردم سالاری، واقعا خود مردم موضوعیت دارند و حتی تشکیل حکومت هم در نهایت برای رشد مردم است و حکومت اسلامی قطعا حکومتی مردمی است.

امروزه هم در نظام سیاسی ما فرایندهای انتخاباتی مختلفی تعیین شده که در آن مردم می توانند مستقیماً در تعیین مسئولین و در واقع غیر مستقیم بر اداره ی کشور موثر باشند. ما رئیس جمهور، نمایندگان مجلس، اعضای مجلس خبرگان رهبری و اعضای شورای شهر را از طریق انتخابات تعیین می کنیم.

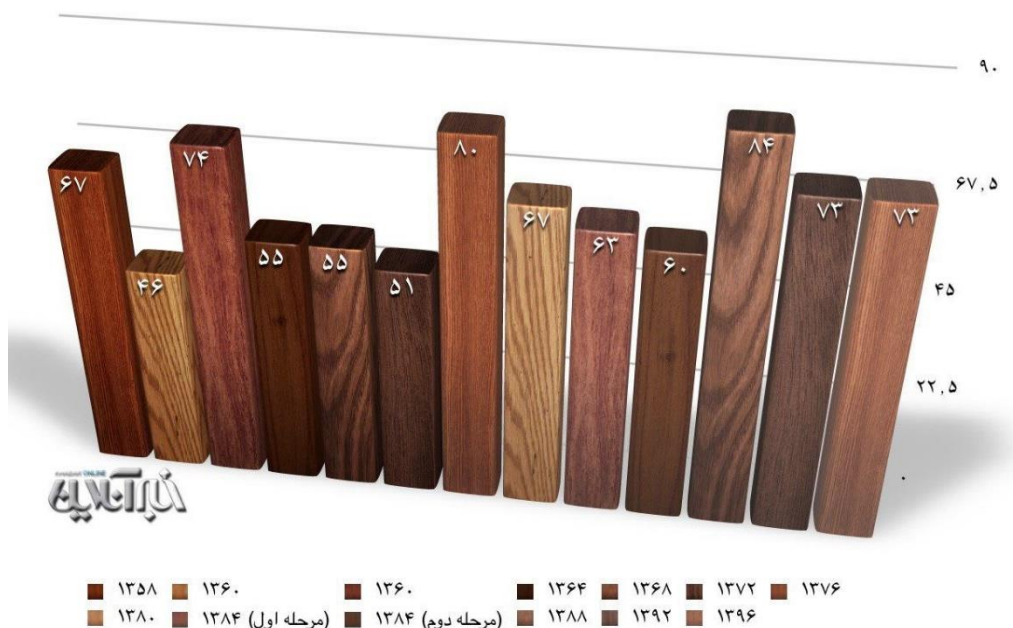
از طرفی نمایندگان مردم در مجلس حق استیضاح یا سوال از وزرا را دارند و در واقع مردم به طور غیر مستقیم بر کل کابینه ی دولت نظارت خواهند داشت.

۴ - ۴ - ۲ رضایت مردم

یکی از شاخص های رضایت مردم میزان مشارکت در انتخابات است. در این میان انتخابات ریاست جمهوری و مجلس شورای اسلامی را، که معمولاً بیشتر در کانون توجهات هستند، به عنوان نمونه بررسی می کنیم.

۴ - ۴ - ۲ - ۱ ریاست جمهوری

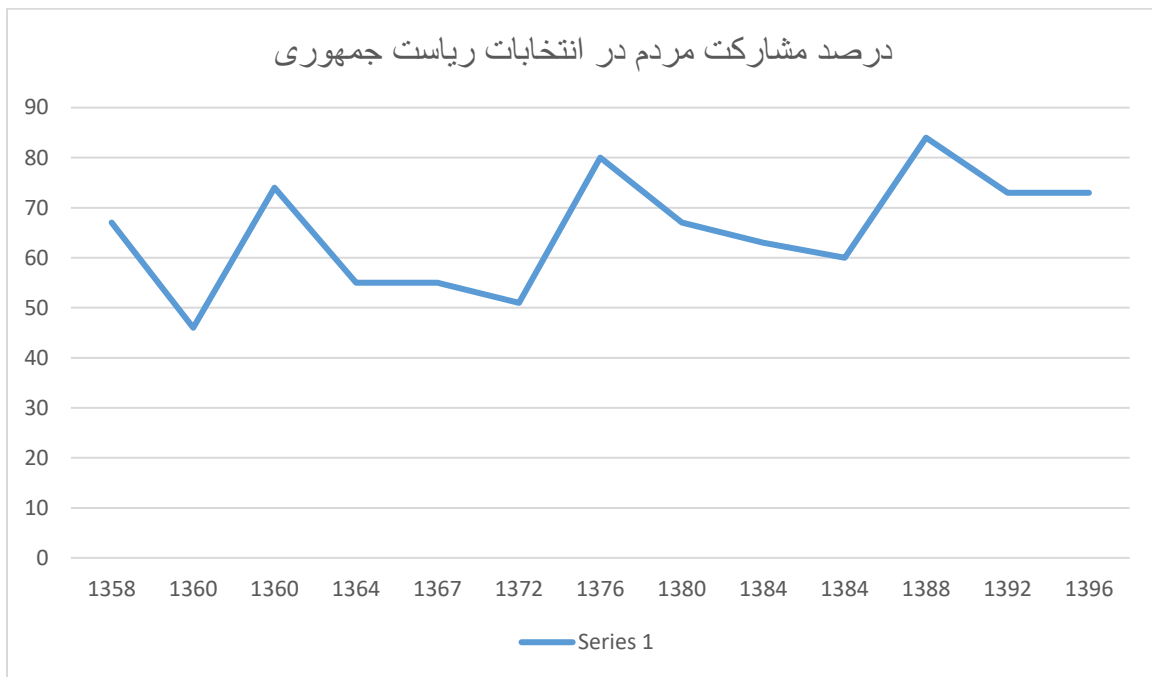
درصد مشارکت در هر دوره از انتخابات ریاست جمهوری

شکل ۱: درصد مشارکت مردم در انتخابات از اول انقلاب^۱

^۱ <https://www.khabaronline.ir/detail/667550>

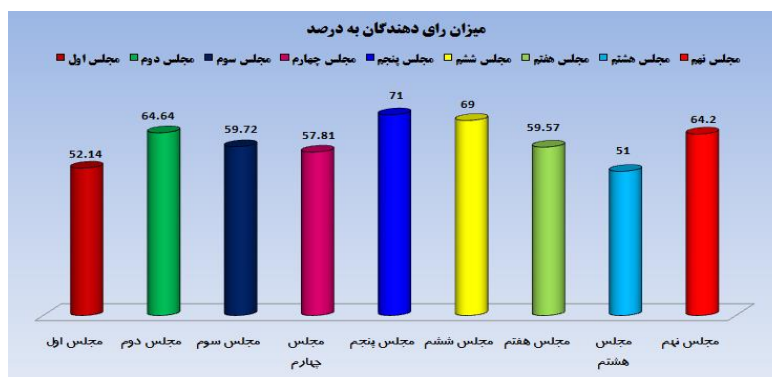
با نگاهی کلی به آمارها می توان متوجه سیر صعودی مشارکت مردم در انتخابات شد اما برای بررسی دقیق تر به کمک نمودار این داده ها را تحلیل می کنیم.

شکل ۲: درصد مشارکت مردم در انتخابات ریاست جمهوری

چنان که مشخص است با وجود همه ی مشکلات، از اول انقلاب تا کنون میزان مشارکت مردم در انتخابات افزایش یافته است.

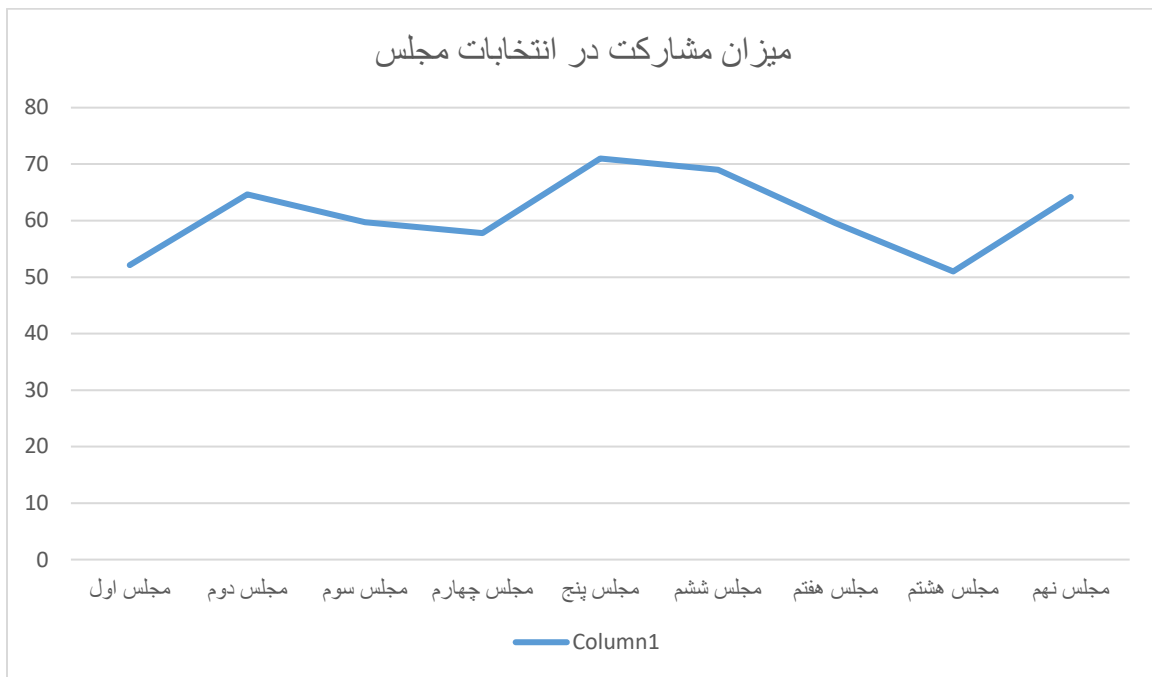
۴ - ۴ - ۲ - ۲ مجلس شورای اسلامی

شکل ۳: درصد مشارکت مردم در انتخابات مجلس شورای اسلامی^۱

^۱ <http://basijnews.ir/fa/news/8642392>

چنان که مشخص است میزان مشارکت در انتخابات مجلس نیز افزایش داشته است. با بررسی نموداری این ارقام می توان نتایج دقیق تری بدست آورد.

شکل ۴: سیر صعودی مشارکت مردم در انتخابات مجلس شورای اسلامی

۴ - ۳ - حق اعتراض قانونی مردم

در قانون اساسی جمهوری اسلامی برای اعتراضات مردم مشروعیت قائل شده و اعتراض را حق آنان می داند. گاه اعتراض به مراجع قانونی ارجاع داده می شود و گاه به صورت تجمع و راهپیمایی اعتراضات و مطالبات مردم مستقیماً به گوش مسئولین می رسد.

اصل یکصد و هفتاد و سوم

«به منظور رسیدگی به شکایات، تظلمات و اعتراضات مردم نسبت به مأمورین یا واحدها یا آیین نامه های دولتی و احقاق حقوق آنها، دیوانی به نام "دیوان عدالت اداری" زیر نظر رئیس قوه قضائیه تأسیس می گردد. حدود اختیارات و نحوه عمل این دیوان را قانون تعیین می کند.»

اصل بیست و هفتم

«تشکیل اجتماعات و راه پیمایی ها، بدون حمل سلاح، به شرط آن که مخل به مبانی اسلام نباشد آزاد است.»

۴ - ۴ - ۴ قانونمداری (التزام عملی به قانون اساسی)

قانون در هر جامعه براساس اهداف و آرمان های اساسی آن جامعه تدوین می شود و در نهایت همه ی افراد و گروه های جامعه ملزم می شوند قانون را رعایت کنند.

قانون باید اولاً درست تدوین شود و ثانیاً به درستی اجرا شود. امروز متأسفانه پس از گذشت ۴ دهه از انقلاب هم در مرحله ی قانون گذاری ایراد داریم و هم در مرحله ی اجرای قانون. مجلس شورای اسلامی که در راس قوه ی مقننه بوده و وظیفه ی تدوین قوانین را بر عهده دارد، از افرادی تشکیل شده و ساختاری پیدا کرده است که ملاحظات و منافع بسیاری به جز مصالح کشور بر قانون گذاری سایه افکنده اند.

به علاوه در قوه ی مجریه نیز بعضاً بی قانونی هایی مشاهده می شود که یا ناشی از خلاها و ضعف های قانونی است و یا رانت و به اصطلاح پارتنری بازی.

۴ - ۴ - ۵ آزادی اندیشه و آزادی بیان

در قانون اساسی ما به طور مستقیم و غیر مستقیم تأکید بسیاری بر مسأله ی آزادی و از جمله ی آن، آزادی بیان شده است. از آن جمله می توان به اصل دوم، سوم، هشتم، نهم، بیست و چهارم و یکصد و هفتاد و پنجم اشاره کرد. برای مثال در اصل بیست و چهارم آمده:

نشریات و مطبوعات در بیان مطالب آزادند مگر آنکه مخل به مبانی اسلام یا حقوق عمومی باشد. تفصیل آن را قانون معین می کند.

و در اصل یکصد و هفتاد و پنجم این چنین به مسأله ی آزادی بیان اشاره شده است:

در صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران، آزادی بیان و نشر افکار با رعایت موازین اسلامی و مصالح کشور باید تأمین گردد.

برای پرداختن جزئی تر به مسأله ی آزادی بیان می توان قانون مطبوعات را نیز بررسی کرد. در این قانون به طور جزئی و عملیاتی حدود آزادی بیان مشخص شده است. در این قانون پس از توضیحاتی درباره اختیارات و حدود مطبوعات، در فصل ۳، ماده ۴ چنین آمده است :

هیچ مقام دولتی و غیردولتی حق ندارد برای چاپ مطلب یا مقاله ای درصدد اعمال فشار بر مطبوعات برآید و یا به سانسور و کنترل نشریات مبادرت کند.

۴ - ۵ میزان پیشرفت جمهوری اسلامی در شعار دفاع از محرومین و مستضعفین

با بررسی شاخص های بدست آمده می توان دریافت که وضعیت محرومین ایران در این بازه ی ۴۰ ساله ی بعد از انقلاب چه تغییری داشته است؛ این شعار آن قدر اساسی هست که با بررسی آن در کنار چند شعار اساسی دیگر بتوان برداشتی کلی از حرکت انقلاب اسلای ارائه داد.

۴ - ۵ - ۱ میزان فقر مطلق در جامعه

کاهش قابل توجه جمعیت دچار فقر مطلق در جهان و منطقه شرق آسیا و اقیانوس آرام رقم خورده است. در سال ۱۹۹۰، معادل ۳۵ درصد از جمعیت جهان (۱,۸ میلیارد نفر) در فقر مطلق به سر می بردند که در حدود نیمی از این افراد در منطقه شرق آسیا و اقیانوس آرام ساکن بودند. در سال ۲۰۱۳، اکثر مناطق جهان وضعیت بهتری از لحاظ تعداد افراد دارای فقر مطلق داشته اند. جمعیت دچار فقر مطلق در جهان در این سال به ۷۶۶ میلیون نفر کاهش یافته و سهم این جمعیت از کل جمعیت به ۱۱ درصد تقلیل یافته است.^۱

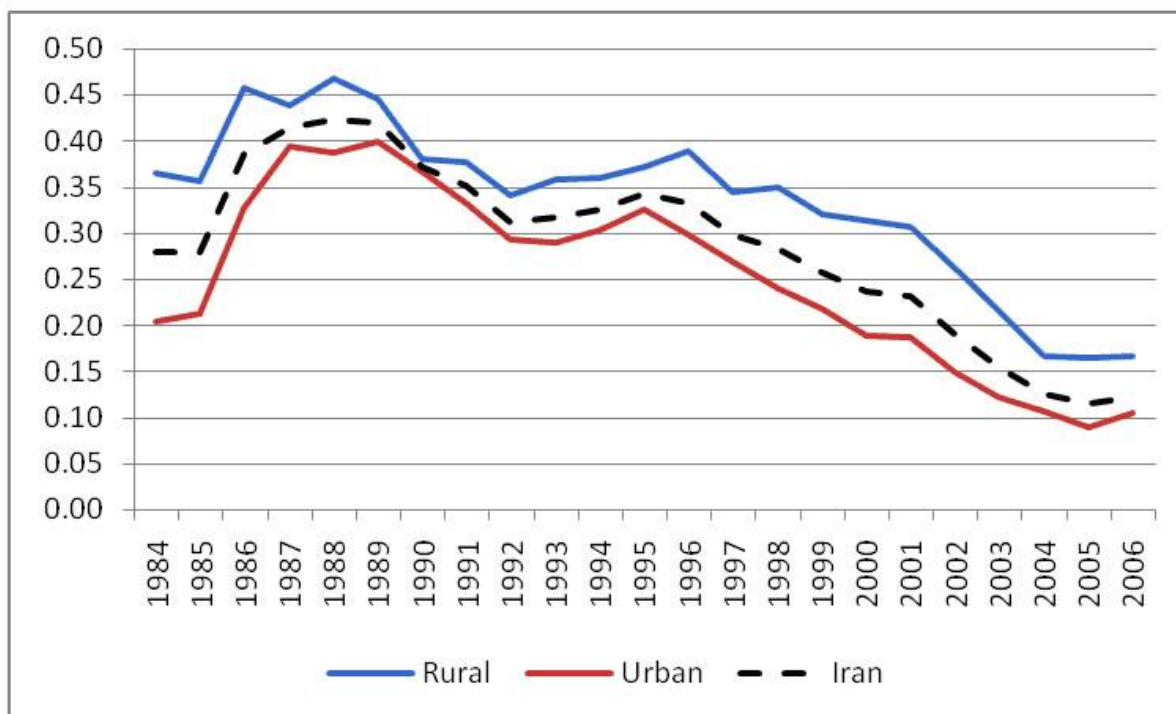
بررسی فقر مطلق در ایران نیز نشان می دهد تعداد افراد دارای فقر مطلق در ایران از ۳ میلیون نفر در سال ۱۹۹۰ به ۶۲ هزار نفر در سال ۲۰۱۳ رسیده که کاهش شدید فقر مطلق در ایران را نشان می دهد. سهم افراد مبتلا به فقر مطلق از کل جمعیت نیز از ۵,۵ درصد در سال ۱۹۹۰ به کمتر از ۰,۱ درصد در سال ۲۰۱۳ رسیده است.^۲

در نتیجه می توان گفت نه تنها آمار فقر مطلق در ایران روند کاهشی داشته، بلکه سرعت کاهش این میزان، از میانگین جهانی بسیار بالاتر است. (همان طور که اشاره شد، فقر مطلق در جهان از ۳۵ درصد به ۱۱ درصد و در ایران از ۵,۵ درصد به کمتر از ۰,۱ درصد رسیده است.)

^۱ <http://www.ireconomy.ir>

^۲ <http://www.ireconomy.ir>

Figure 3. Poverty rates by region, 1984-2006

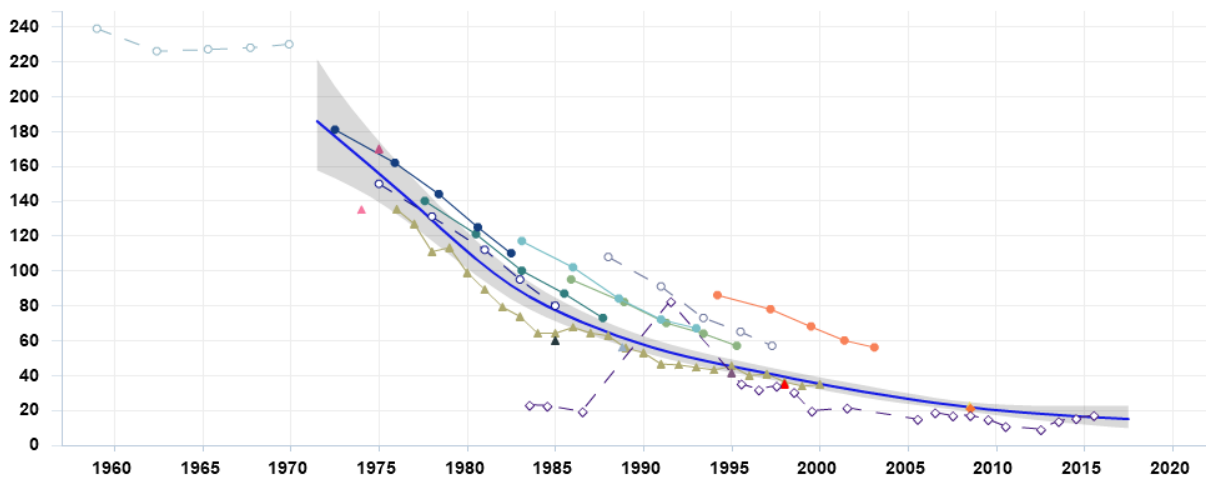
Source: Author's calculations using HEIS data files.

شکل ۱: میزان کاهش فقر در جمهوری اسلامی ایران پس از انقلاب^۱

۴ - ۵ - ۲ دسترسی به خدمات بهداشتی، درمانی و ایمنی

از جمله مواردی که نشان دهنده سطح خدمات بهداشتی و درمانی است، تعداد مرگ و میر می باشد. هرچه سطح خدمات بهداشتی و درمانی بالاتر رود مرگ و میر کاهش خواهد یافت. کودکان نسبت به بزرگسالان آسیب پذیر ترند و بیش از همه در معرض مرگ و میر در اثر بیماری ها می باشند. طبق آمارهای رسمی جهانی، تعداد مرگ کودکان در سال های اخیر رو به کاهش است.

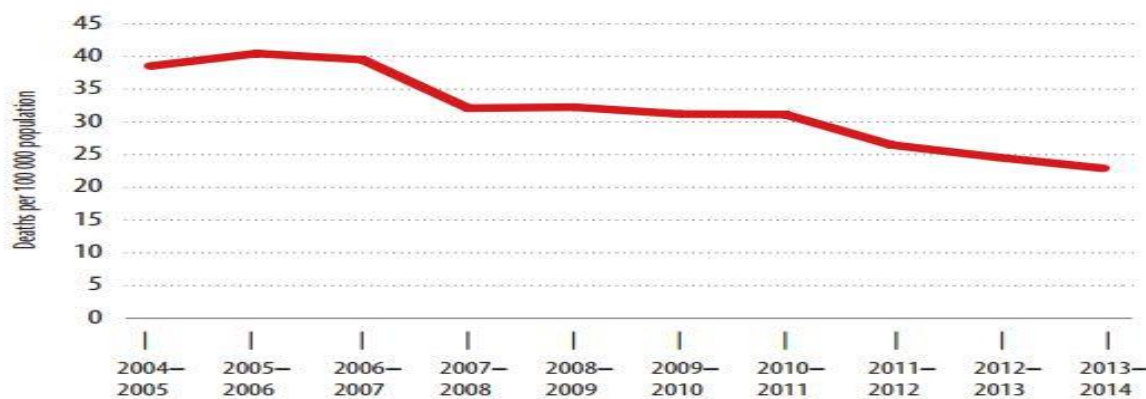
¹ <https://www.brookings.edu/opinions/iran-poverty-and-inequality-since-the-revolution/>

شکل ۱: نمودار تعداد مرگ و میر کودکان زیر ۵ سال در جمهوری اسلامی ایران^۱

از دیگر علل مرگ و میر در جوامع توسعه یافته و در حال توسعه، سوانح رانندگی است که تعداد مرگ و میر در این بخش هم در سال های اخیر رو به کاهش بوده است. کاهش آمار مرگ و میر جاده ای را می توان در اثر مواردی چون اصلاح کیفیت راه ها، خودروها، قوانین راهنمایی رانندگی، بهبود حمل و نقل عمومی، ارتقای فرهنگ ترافیکی مردم و ... دانست.

TRENDS IN REPORTED ROAD TRAFFIC DEATHS

Source: Forensic Medicine Organization and National Statistical Center.

شکل ۲: نمودار تعداد مرگ و میر در اثر سوانح جاده ای از سال ۲۰۰۴ تا ۲۰۱۴

¹ http://www.childmortality.org/index.php?r=site/graph&ID=IRN_Iran

² http://www.who.int/gho/countries/irn/country_profiles/en/

نمونه های دیگری نیز از پیشرفت های این حوزه موجود است که به چند مورد اشاره می کنیم:

- افزایش ۱۰۰ برابری سرمایه گذاری در بخش بهداشت و درمان در ۲۹ سال گذشته منجر به رشد ۴۰۰ درصدی شاخص های بهداشتی و درمانی طی سال های پس از پیروزی انقلاب شده است^۱.

- امید به زندگی در مقایسه با قبل از انقلاب از ۵۰ به ۷۵ سال رسیده است. قبل از پیروزی انقلاب حدود ۷ دانشکده پزشکی در دانشگاه ها ایجاد شده بود اما در حال حاضر حدود ۴۰ دانشگاه علوم پزشکی در سراسر کشور به فعالیت می پردازد.

- تعداد ظرفیت پذیرش دانشجوی پزشکی از حدود ۶۰۰ نفر قبل از پیروزی انقلاب به حدود ۶ هزار نفر در سال افزایش یافته.

- سال ۵۷، تعداد کل پزشکان دارای کارت نظام پزشکی حدود ۱۷ هزار نفر بود، در حالی که طی ۳۰ سال گذشته، حدود ۱۲۰ هزار پزشک در دانشگاه های علوم پزشکی سراسر کشور تربیت شده اند.

- در حال حاضر حدود ۹۷ درصد داروهای مورد نیاز در داخل کشور تولید می شود و در بیمارستان های کشور حدود ۹۰ هزار تخت وجود دارد در حالی که قبل از پیروزی انقلاب اسلامی تعداد تخت های بیمارستانی در کشور در مجموع ۱۵ تا ۲۰ هزار تخت بود.

۴ - ۵ - ۳ گازرسانی (توزیع گاز طبیعی)

تا قبل از پیروزی انقلاب اسلامی تنها ۵۰ یا ۵۱ هزار خانوار ایرانی از نعمت گاز طبیعی بهره مند بودند؛ یعنی کمتر از ۰,۱۵ درصد، در حالی که امروزه حدود ۲۰ میلیون خانوار از این نعمت بهره مند شده اند. امروزه حدود ۹۸ درصد جمعیت شهری و حدود ۷۷ درصد از جمعیت روستایی تحت پوشش شبکه ی گازرسانی هستند.

۴ - ۶ پیشرفت کشور بر اساس شاخص های عدالت

عدالت یکی از مهمترین آرمان های جامعه ی بشری است که ابعاد و جوانب گوناگونی دارد. لذا تقسیم بندی عدالت به زیرشاخه ها و شعب گوناگون می تواند در بررسی ابعاد مختلف آن و در نهایت ارائه ی تحلیل از وضعیت کلی این آرمان راهگشا باشد.

۴ - ۶ - ۱ عدالت اقتصادی

^۱ <http://hamshahrionline.ir/details/43812>

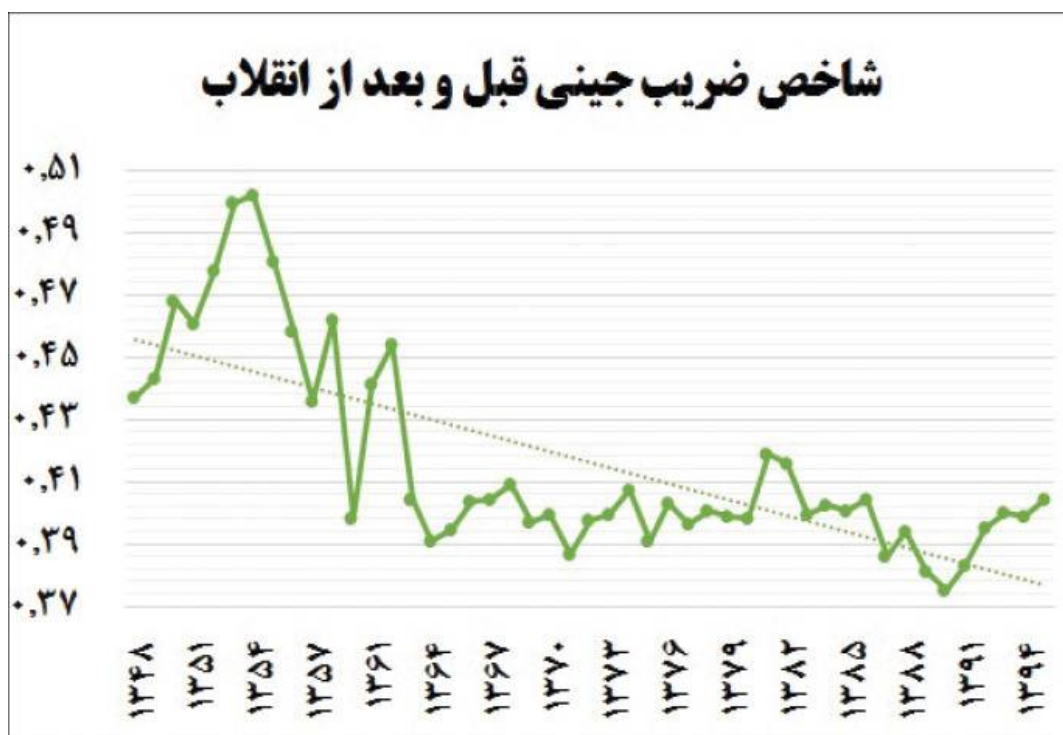
ضریب جینی

ضریب جینی یک واحد اندازه گیری پراکندگی آماری است که معمولاً برای سنجش میزان نابرابری در توزیع درآمد یا ثروت در یک جامعه آماری استفاده می‌شود. این ضریب با نسبتی تعریف می‌شود که ارزشی بین صفر و یک دارد.

هرچقدر ضریب جینی بزرگتر باشد نشانگر توزیع نابرابر ثروت و اختلاف طبقاتی بیشتر است و برعکس، ضریب جینی کوچک تر نشان دهنده ی توزیع عادلانه ی ثروت است.

با بررسی سیر تغییرات ضریب جینی در کشوری طی سالیان متمادی، می توان دریافت وضعیت این کشور از نظر توزیع ثروت میان مردم چگونه است.

طبق آمارهای رسمی بانک مرکزی، ضریب جینی در جمهوری اسلامی، سیر نزولی داشته است؛ یعنی به طور کلی در کشور ما توزیع ثروت عادلانه تر شده است.

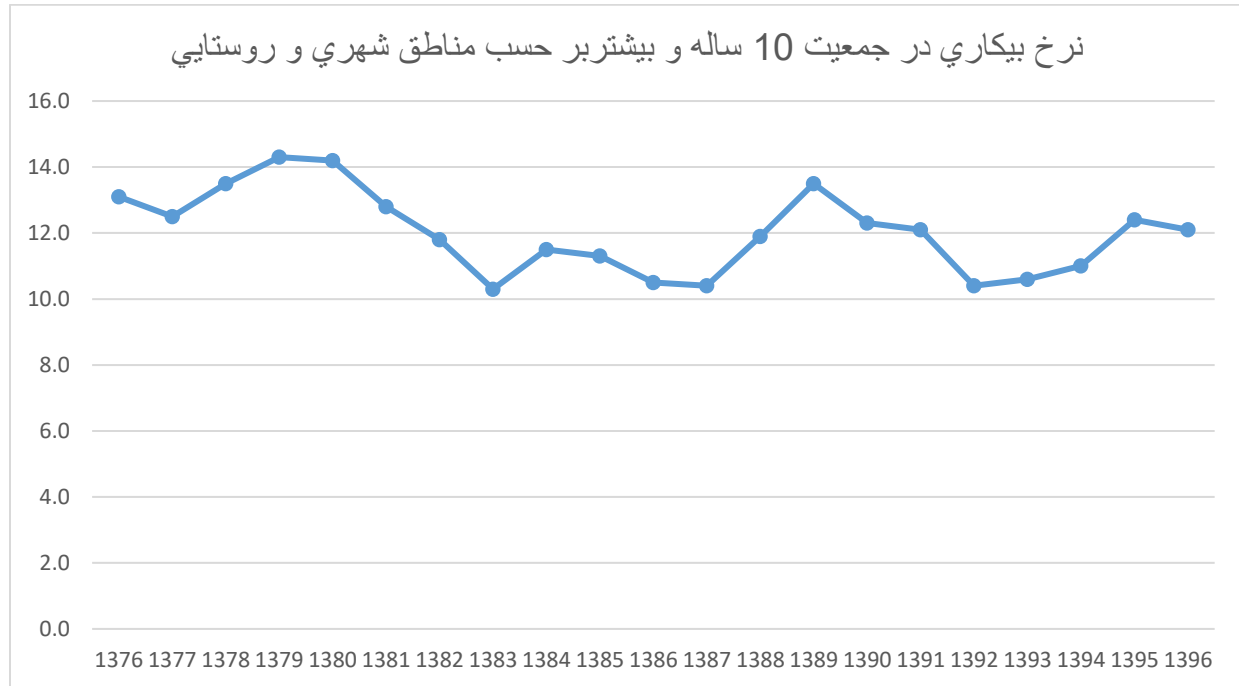

شکل ۱: تغییرات ضریب جینی از اواخر دوره ی پهلوی تا سال ۱۳۹۴^۱

^۱ <https://www.farsnews.com/news/13961118002227>

۴ - ۶ - ۲ نرخ بیکاری

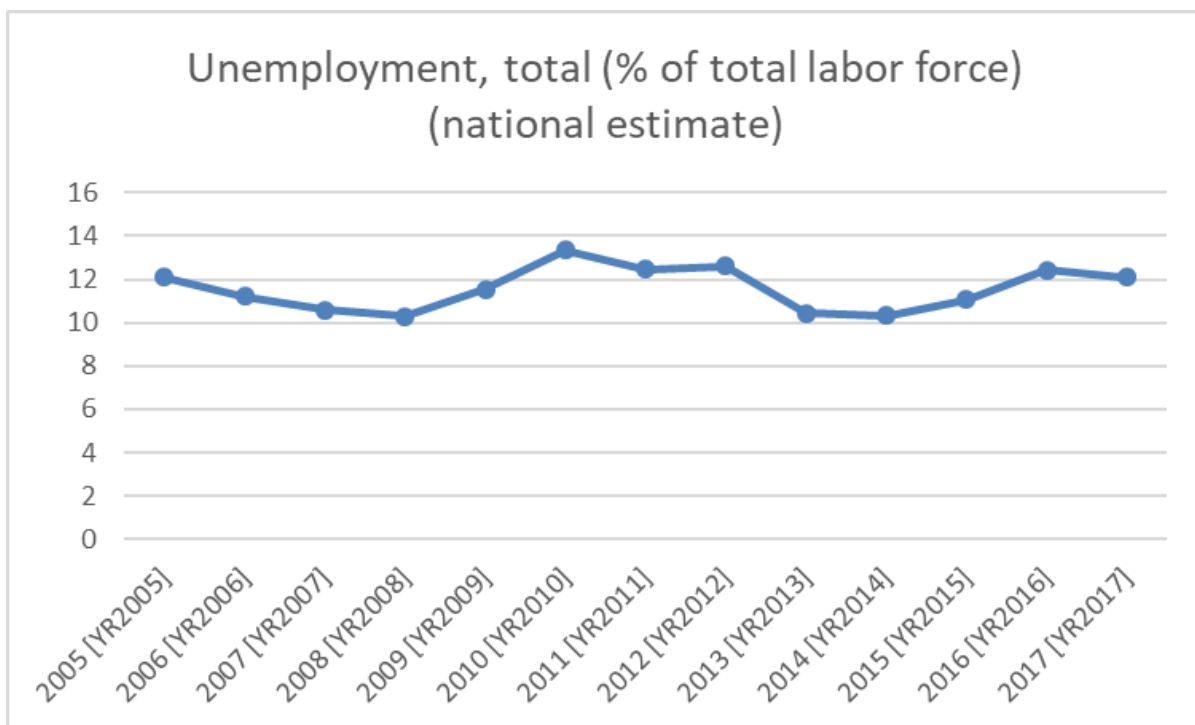
طبق اطلاعات ارائه شده توسط مرکز آمار ایران، در سال های اخیر نرخ بیکاری روند کاهشی داشته است.

شکل ۲: تغییرات نرخ بیکاری از سال ۱۳۷۶ تا کنون طبق گزارش مرکز آمار ایران^۱

نرخ بیکاری را با استفاده از آمارهای رسمی بانک جهانی نیز می توان بدست آورد. در این آمارها اطلاعات مربوط به سال های ۲۰۰۵ تا ۲۰۱۷ موجود است اما بررسی همین اطلاعات ارائه شده هم می تواند راه گشا باشد.

¹ <https://www.amar.org.ir/Portals/0/PropertyAgent/461/Files/9473/1703z110211396.xls>

شکل ۳: تغییرات نرخ بیکاری از سال ۲۰۰۵ تا ۲۰۱۷ طبق گزارش بانک جهانی^۱

پس از بررسی دقیق آمارهای داخلی و خارجی از نرخ بیکاری در کشور می توان گفت نسبت جمعیت بیکار به کل جمعیت کاهش داشته است. یعنی با وجود همه ی تحریم ها و فشارهای اقتصادی و سختی های داخلی و خارجی، امروزه دولت جمهوری اسلامی در تامین شغل برای مردم موفق عمل کرده است.

۴ - ۶ - ۳ عدالت جنسیتی

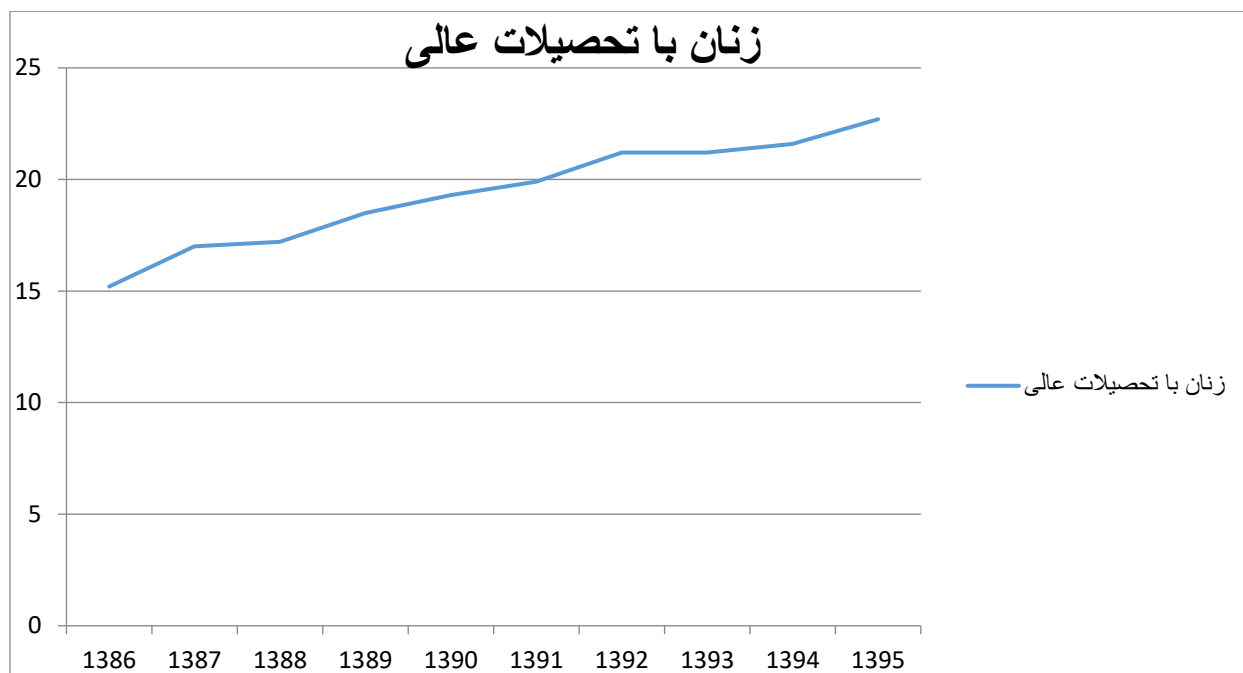
موضوعی که اغلب در بحث عدالت جنسیتی به آن بر می خوریم جایگاه زنان در جامعه است؛ چرا که در طول تاریخ یکی از مصادیق بی عدالتی در جامعه ظلم به زنان بوده است. از جمله زنده به گور کردن دختران، تبدیل زنان به موجودی برای تامین نیازهای جنسی مردان، استفاده از آنان برای تبلیغ محصولات و خدمات مختلف و ممانعت از رشد و باسواد شدن زنان و عدم اعطای مسئولیت های مهم به آنان. از این رو می توان عملکرد جمهوری اسلامی در حوزه ی عدالت جنسیتی را با نگاهی به وضعیت زنان در جامعه ی قبل و بعد از انقلاب مورد سنجش قرار داد.

۴ - ۶ - ۳ - ۱ افزایش ۵۰ درصدی تعداد زنان با تحصیلات دانشگاهی طی ۱۰ سال اخیر

¹ <http://databank.worldbank.org/data/source/world-development-indicators#>

آمارهای ده‌ساله اخیر خانواده‌های ایرانی نشان می‌دهد که تعداد مادران و دختران ایرانی که نسبت به گذشته وارد دانشگاه شده‌اند و تحصیلات دانشگاهی دارند، ۵۰ درصد افزایش یافته است.

همواره و بویژه قبل از انقلاب اسلامی، تصور عده‌ای بر این بوده که اسلام چون مواردی چون حجاب و حفظ عفت در جامعه را برای زنان الزامی می‌داند، باعث عقب ماندگی و جلوگیری از رشد زنان خواهد شد. اما امروز با گذشت ۴ دهه از انقلاب ایران، آمارها نشان از رشد چشمگیر سواد و حتی تحصیلات دانشگاهی در بین زنان ایرانی دارد.^۱

شکل ۴: رشد تعداد زنان دارای تحصیلات عالی طی سال‌های ۸۶ تا ۹۵^۲

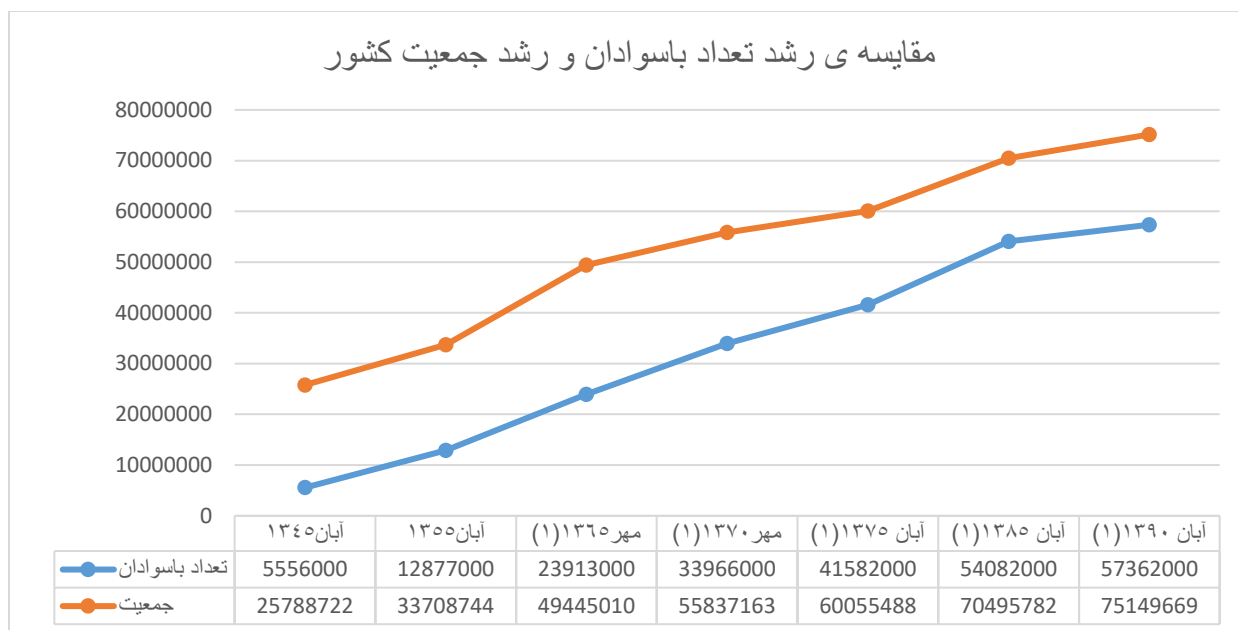
۴ - ۶ - ۵ عدالت آموزشی

نرخ باسوادان شهری و روستایی

در سال‌های ۱۳۴۵ تا ۱۳۹۰ جمعیت کشور و تعداد باسوادان تقریباً همگام باهم رشد کرده است یعنی نسبت باسوادان به کل جمعیت کشور تقریباً ثابت بوده است. این مساله با توجه به رشد علمی همه‌ی کشورهای طبیعی به نظر می‌رسد.

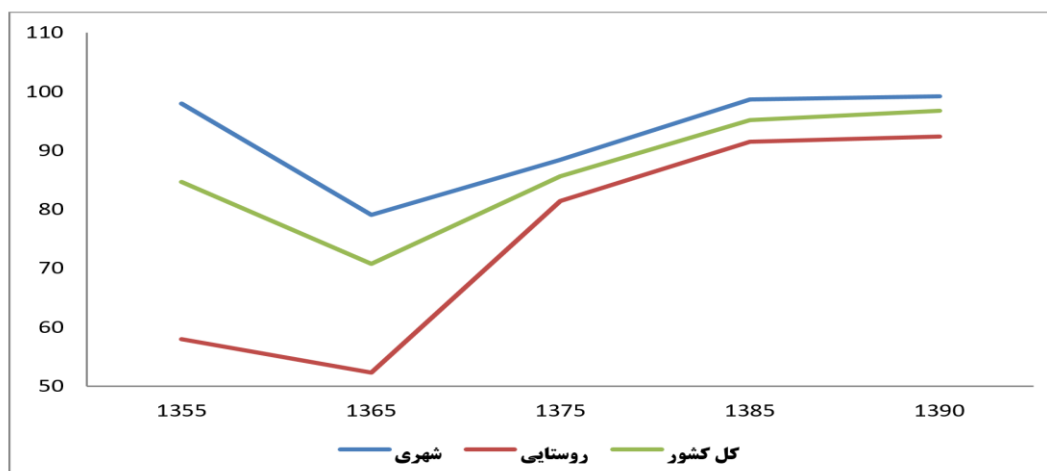
^۱ با تلخیص <http://moqavemati.net/41132>

^۲ <http://moqavemati.net/41132>

شکل ۵: مقایسه ی بین رشد تعداد باسوادان و رشد جمعیت کشور در سال های ۱۳۴۵ تا ۱۳۹۰

از طرفی باید دید جمهوری اسلامی تا چه حد توانسته است عدالت را میان بخش های مختلف کشور از نظر آموزشی برقرار نماید. به این منظور تقسیم بندی کشور به مناطق شهری و روستایی می تواند راهگشا باشد.

شکل ۲: تغییرات تعداد باسوادان شهری و روستایی^۲

چنان که در نمودار فوق مشخص است، علاوه بر افزایش تعداد باسوادان در کل کشور، جمعیت روستایی شاهد افزایش سریع تری در این مورد است؛ به طوری که امروزه نسبت به گذشته فاصله ی تعداد باسوادان شهری و

¹ <https://www.amar.org.ir>

² <http://moqavemati.net/56345>

روستایی به حداقل رسیده است. این بدین معناست که روستاییان که عمدتاً از قشر محروم جامعه هستند، اکثراً به امکانات لازم برای تحصیل و سوادآموزی بهره مند شده اند.

۴ - ۷ پیشرفت کشور بر اساس شاخص های معنویت

بر خلاف بسیاری از ارزش هایی که در جوامع امروز به آن ها توجه می شود و برای هرکدام شاخص هایی تبیین شده که می توان آن ها را وسیله ی سنجش اوضاع این جوامع قرار داد، اما تعیین شاخص برای معنویت کاری بس دشوار و شاید نشدنی است؛ چرا که معنویت یک امر درونی و باطنی است و نمی توان با آمار و ارقام ریاضی به آسانی آن را سنجید. لذا در این جا با ذکر چند مثال سعی می کنیم کمی از وضع موجود در بعد معنویت جامعه اطلاع پیدا کنیم.

۴ - ۷ - ۱ شاخص حضور در مراسم مذهبی

۴ - ۷ - ۱ - ۱ حضور بی نظیر مردم در مراسم اعتکاف

از صدر اسلام و از زمان هجرت رسول اکرم(ص) به مدینه، مسجد مرکز و محور جامعه مسلمانان بود که در آن امور عبادی و مناسک مذهبی تا آشنایی مردم با همدیگر و تقویت اخوت، رفع نیاز های مسلمین به دست خود جامعه ی اسلامی و امور سیاسی و حاکمیتی جامعه انجام می گرفت. اگرچه امروز با گسترش ساختارهای سیاسی و حکومت داری مسجد دیگر جایگاه آن روز را ندارد، اما کما کان می توان آن را یکی از مهم ترین شعائر الهی دانست.

یکی از مهم ترین میعادگاه هایی که هر ساله مردم را به مساجد می کشاند، مراسم اعتکاف در مساجد است. اعتکاف اغلب در ماه های رمضان و رجب و بیش از همه در رجب انجام می شود. نگاهی به وضعیت مراسم اعتکاف تا قبل از پیروزی انقلاب اسلامی و بعد از آن می تواند یکی از نشانه های میزان توفیق جمهوری اسلامی در گسترش معنویت در جامعه باشد.

حجت الاسلام والمسلمین حسین روحانی نژاد، معاون فرهنگی و تبلیغ سازمان تبلیغات اسلامی با اعلام این که بیش از ۸۰۱ هزار و ۹۰۰ نفر برای حضور در مراسم معنوی اعتکاف ثبت نام کرده اند، گفت: تعداد افرادی که می خواهند در این مراسم شرکت کنند بیش از این ها است، اما مساجد ما شرایط لازم را ندارند^۱.

^۱ <https://www.isna.ir/news/96011906585>

طبق آمار سال ۱۳۹۶ بیش از ۸۰۱ هزار نفر برای حضور در مراسم معنوی اعتکاف ثبت نام کردند. این تعداد که در طول سال های متممادی همواره سیر صعودی داشته، نشان از افزایش چشمگیر گرایش به معنویت پس از انقلاب اسلامی دارد.

لازم به ذکر است هیچ گونه بودجه ی دولتی به مراسم اعتکاف اختصاص نیافته و همه ی هزینه ها توسط مردم و خیرین تامین می شود.

سید محمد باقر تکیه‌ای، قائم مقام ستاد اعتکاف قم گفت: اوایل انقلاب به برکت حضور جمعی از علما در مسجد امام حسن عسکری (ع) قم، که این مسجد به امر و پول امام(ع) توسط احمد بن اسحق قمی در مرکز شهر قم، حاشیه بازار بنا شد، اعتکاف برگزار می‌شد. در این مسجد چند سال قبل از انقلاب علمای بزرگی چون آیت‌الله گلپایگانی و علمای تراز اول حوزه آن زمان، معتکف می‌شدند، این مبدأ اعتکاف در دوران معاصر بود. در سال ۹۳ که ما خدمت مقام معظم رهبری رسیدیم ایشان نیز اذعان به این امر داشتند که ما قبل از انقلاب در غیر از مسجد امام حسن عسکری (ع) قم مکان دیگری جهت اعتکاف نداشتیم، بعدها در مسجد آیت‌الله بروجردی (مسجد اعظم) و مسجد گوهرشاد نیز مراسم اعتکاف برگزار شد. با وجود اینکه در آن زمان اعتکاف با حضور علما رنگ و بو گرفت اما باز هم به آن صورت گسترده نبود و تنها اختصاص به علما و اساتید حوزه داشت و اما چه اتفاقی این عبادت را همگانی و فراگیر کرد، چیزی نبود جز انقلاب شکوهمند اسلامی به رهبریت امام خمینی(ره).^۱

چنان که می بینیم، قبل از انقلاب اسلامی اعتکاف فقط توسط عده ی معدودی از علما و در یکی از مساجد قم برگزار می شده است؛ حال آن که امروزه پس از گذشت ۴ دهه از انقلاب، سیل عظیمی از معتکفان را شاهد هستیم که تعدادشان حتی فراتر از ظرفیت مساجد است.

۴ - ۷ - ۱ - ۲ حضور ۲ میلیون نفری مردم در پیاده روی اربعین

یکی از مهم ترین نشانه های معنویت که در دنیای امروز مورد توجه همگان حتی غیر مسلمانان قرار گرفته، راهپیمایی میلیونی اربعین است. زیارت عتبات و حرم امام حسین (ع) در همه ی اوقات سال توصیه شده است اما در ایام اربعین، این زیارت علاوه بر ابعاد معمول و ثواب بسیاری که برای زائران دارد، یک پدیده ی سیاسی مهم در سطح جهان تلقی می شود. هر ساله چندین میلیون نفر که شامل غیرمسلمانان هم می شود، در این مراسم باشکوه شرکت می کنند؛ توصیف ابعاد مختلف این پدیده ی عظیم در این مقال نمی گنجد ولی در بیان اهمیت آن همین بس که بسیاری از بزرگان آن را بارقه و جلوه ای از ظهور و از نشانه های آن می دانند.

¹ <http://iqna.ir/fa/news/3701909>

به گفته رئیس ستاد مرکزی اربعین، حسین ذوالفقاری، سال گذشته دو میلیون و ۵۰ هزار ویزا برای زائران اربعین صادر شد که این تعداد صدور ویزا امسال به دو میلیون و ۳۲۰ هزار مورد رسیده است. حدود یک میلیون نفر از طریق سازمان حج و زیارت بیمه شده‌اند و برخی شرکت‌های دیگر هم تعدادی از زائران را بیمه کرده‌اند.^۱

حزب بعث عراق در سال ۲۰۰۳ میلادی سقوط کرد. با سقوط حزب بعث، مراسم راهپیمایی اربعین بار دیگر در عراق احیا شد. از آن سال به بعد هر ساله جمعیت بیشتری نسبت به سال قبل در آن شرکت می‌کند.^۲ در آغاز این حرکت دو تا سه میلیون نفر در آن حضور داشتند؛ ولی در سال‌های بعد تعداد زائران شرکت کننده در این راهپیمایی به بیش از ده میلیون نفر رسید.^۳ و در سال‌های اخیر (۱۳۹۶ شمسی) تا ۲۷ میلیون جمعیت گزارش شده است.

با وجود همه ی مشکلات و موانعی که هر ساله در سر راه زائران اربعین قرار دارد، شاهد افزایش چشمگیر تعداد زائران هستیم به طوری که در ابتدا کل جمعیت شرکت کننده در این راهپیمایی ۲ تا ۳ میلیون نفر بود ولی امروزه حدود ۲ میلیون نفر فقط از ایران راهی این سفر معنوی می شوند.

به جرئت می توان این پدیده ی عظیم انسانی که در تمام جهان بی نظیر است را از دستاوردهای انقلاب اسلامی دانست.

۴ - ۷ - ۳ شکل گیری حرکت های انسان دوستانه ی مردم نهاد

۴ - ۷ - ۳ وجود ۱۰۰۰۰ هسته ی جهادی فعال در کشور

یکی از جلوه های معنویت در جامعه این است که انسان هایی در کشور پیدا شوند که نه در راه امیال مادی و دنیوی، که در راه رضای خدا و بدون هیچ مزد و منتی حاضرند ساعت ها، روزها و حتی سال ها عمر و زندگی خود را وقف خدمت به مردم کنند. امروزه از این دست افراد در کشور کم نداریم؛ در ادبیات دینی به این کار جهاد می گویند. جهاد انواع مختلف دارد، اعم از جهاد اقتصادی، فرهنگی، علمی و ...

امروزه به لطف پیروزی انقلاب اسلامی هزاران جهادگر که عمدتاً از جوانان هستند، در کشور مشغول فعالیت اند. به بیان دقیق تر امروزه در حدود ۱۰۰۰۰ هسته ی گروه های جهادی در کشور مشغول کارند. که این ها در واقع مزده ی آینده ی کشورند؛ سرمایه ی عظیمی هستند برای آینده ی کشور.^۴

^۱ <https://www.fardanews.com/fa/news/745997>

^۲ مظاهری، فرهنگ سوگ شیعی، ۱۳۹۵ ش، ص ۱۰۲.

^۳ «اربعین، شکوه بیعتی مجدد با امام حسین»، منتشر شده در «خبرگزاری تسنیم» مورخ (۲۹/آذر/۱۳۹۲)

^۴ رهبر معظم انقلاب، حضرت آیت الله خامنه ای در دیدار بسیجیان در استادیوم آزادی ۱۲ مهر ۱۳۹۷